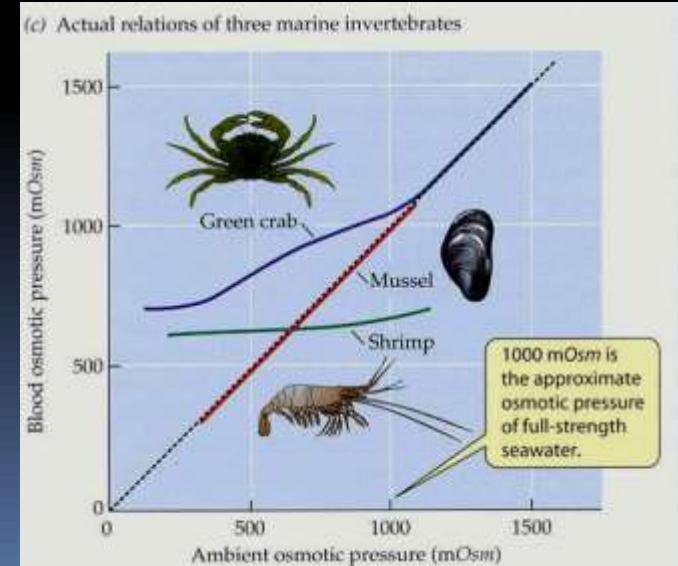

Vylučování a vodní hospodářství

Další z úkolů udržování vnitřního prostředí:

- Koncentrace odpadních a toxických látek
- Koncentrace rozpuštěných látek – osmolalita
- Acidobazická rovnováha - pH
- Navzdory nerovnováze s okolím
- I užitečné látky mohou škodit

Velmi zjednodušeně řečeno, jsou živé organismy tvořeny vodními roztoky uzavřenými epitely tělesného povrchu. Jak objem, tak koncentrace látek těla musí být udržovány v úzkých limitech.

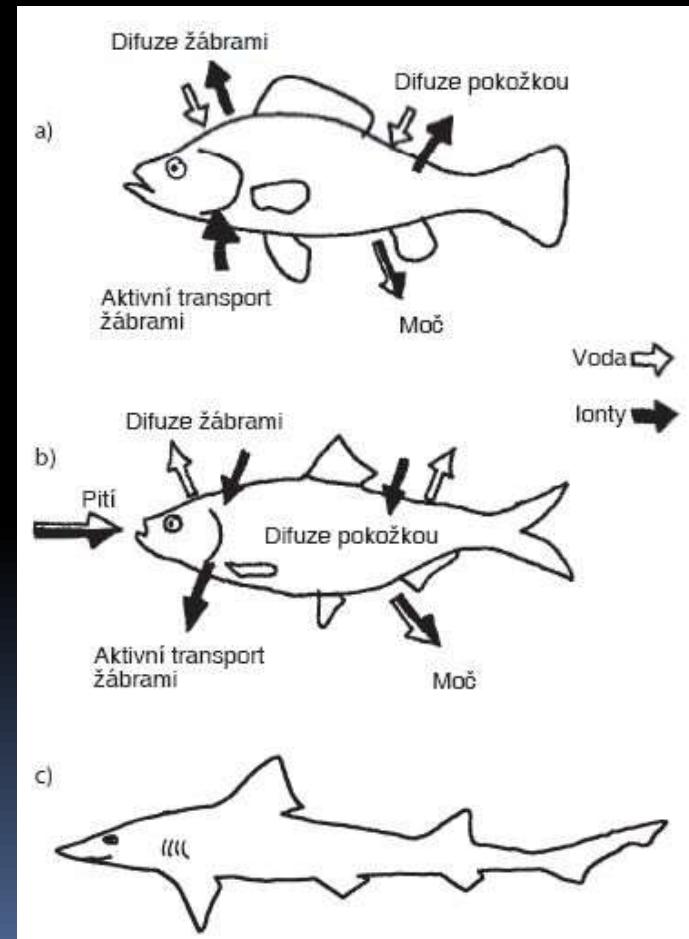
Problémem je, že správné koncentrace uvnitř těla se mohou lišit od koncentrací vnějších.

Živočichové se snaží zmenšit propustnost svých povrchů a mít toky pod kontrolou. I tak ale musí vynakládat energii na kompenzací proniklých látek.

Problém je zcela opačný, jedná-li se o souš nebo sladkou vodu.

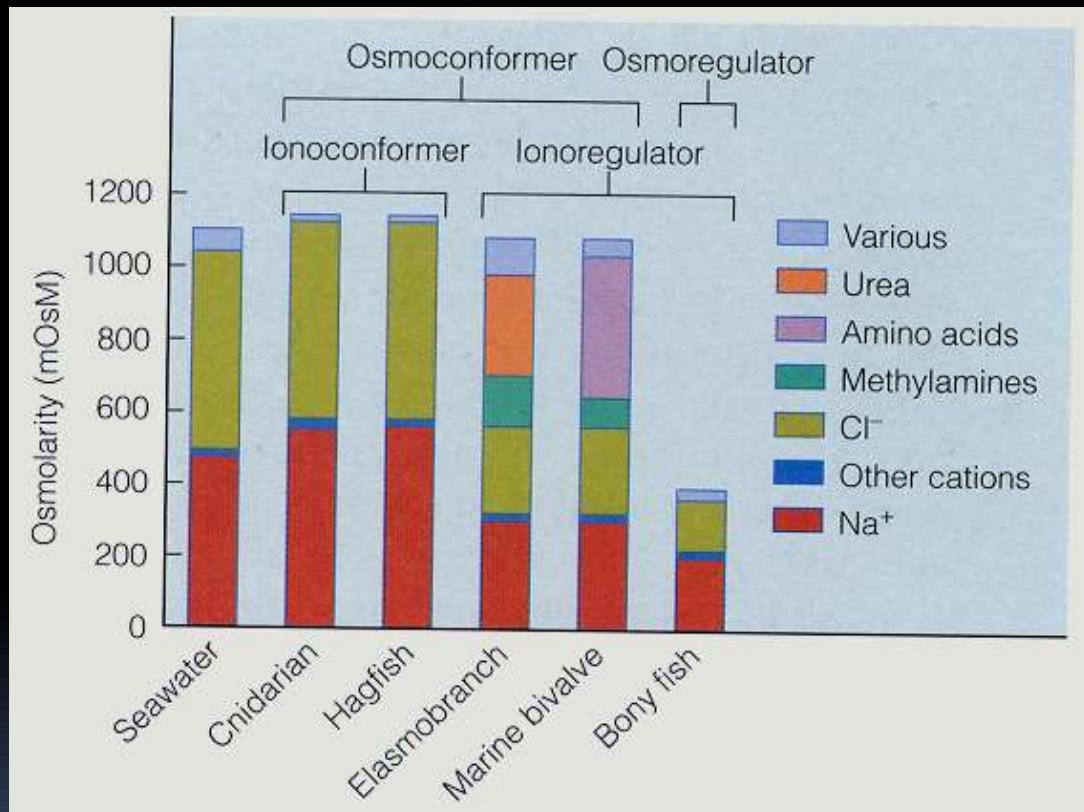
Hospodaření se solemi a vodou u vodních živočichů.

Sladkovodní, hyperosmotičtí živočichové (a) musejí kompenzovat únik iontů do okolí a naopak pronikání vody do těla. Soli jsou aktivně importovány epitelem žáber. Voda odchází s močí. Mořští, hypoosmotičtí živočichové (b) naopak získávají vodu pitím a soli vylučují žábrami a močí. Některé paryby (c) jsou díky vysoké koncentraci močoviny isoosmotické.

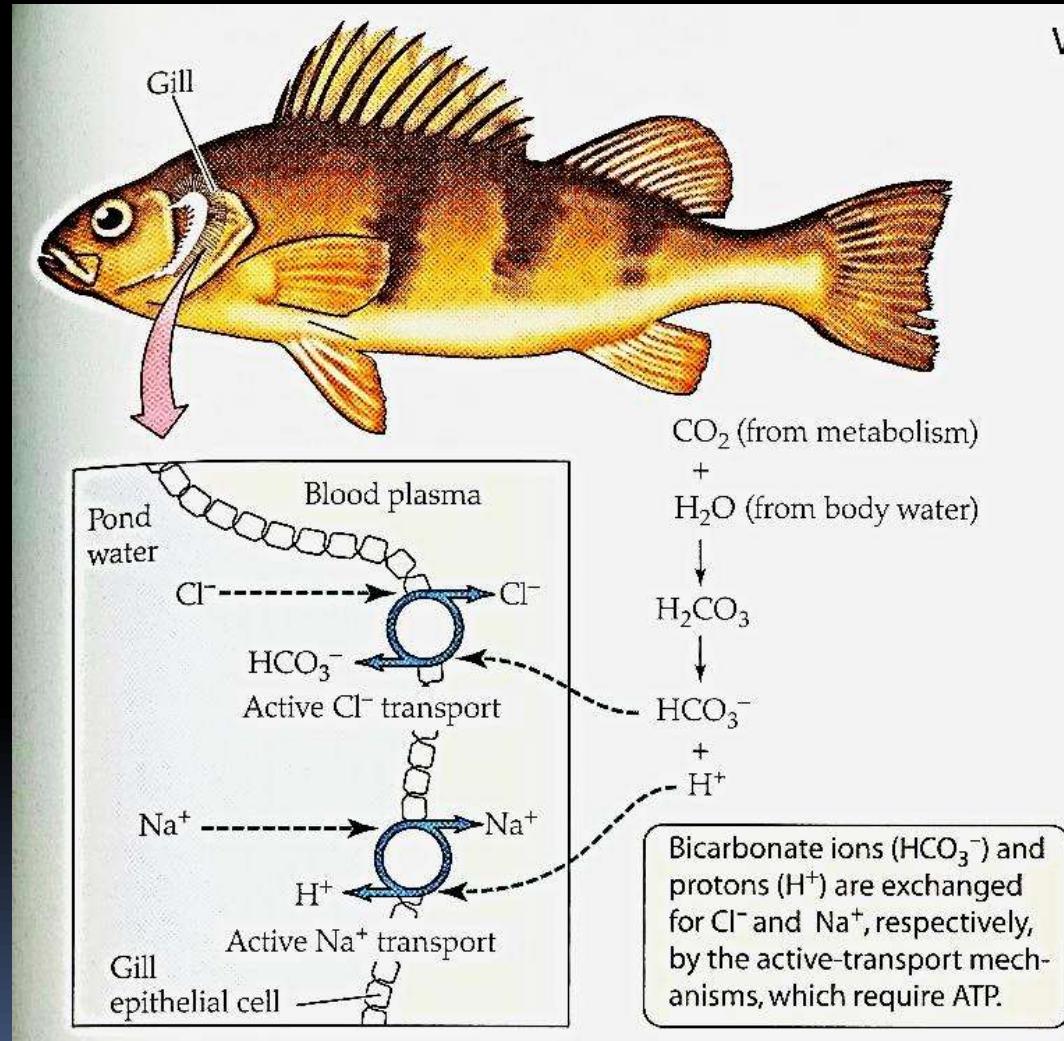
Ionoregulace nemusí být nutně i osmoregulace

V extracelulární tekutině většiny dominuje Na a Cl. Mořští ionokonforméři mají složení těchto iontů, stejně jako Mg a Ca podobné jako je v mořské vodě. U osmokonformních ionoregulátorů – měkkýši, žraloci – je velké množství anorganických iontů nahrazeno organickými. Mořské ryby jsou hypotonické.

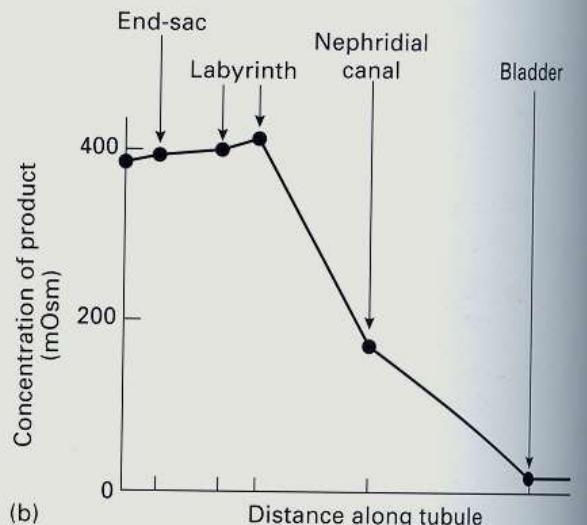
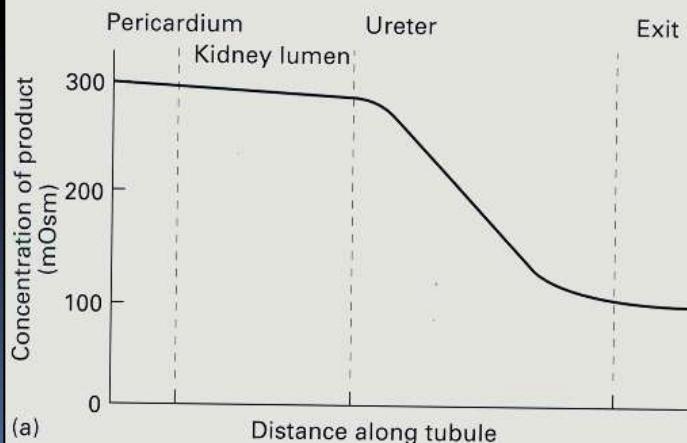
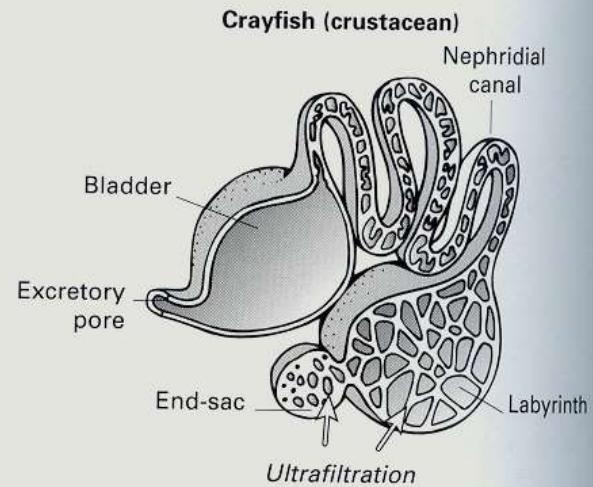
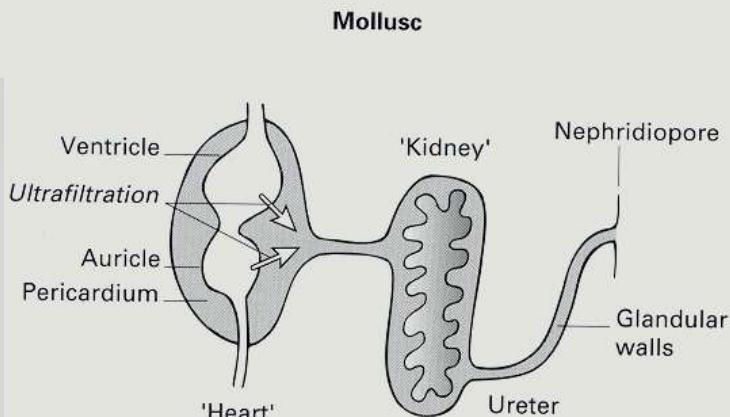
Ve sladké vodě je třeba soli čerpat dovnitř

Aktivní Na^+ a Cl^- transport v epitelu žaber.

Sladká voda – tvorba hypotonické moči

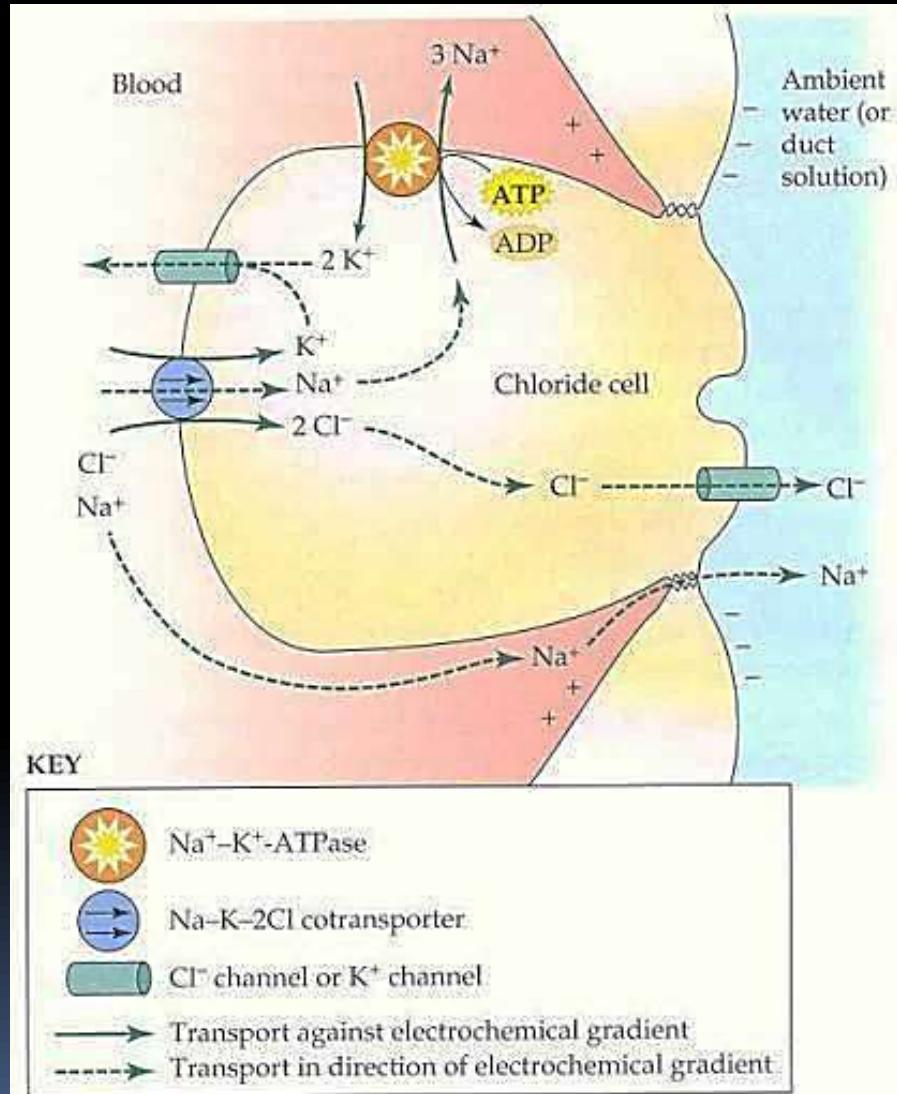
Jak prochází moč tubulem, její koncentrace klesá

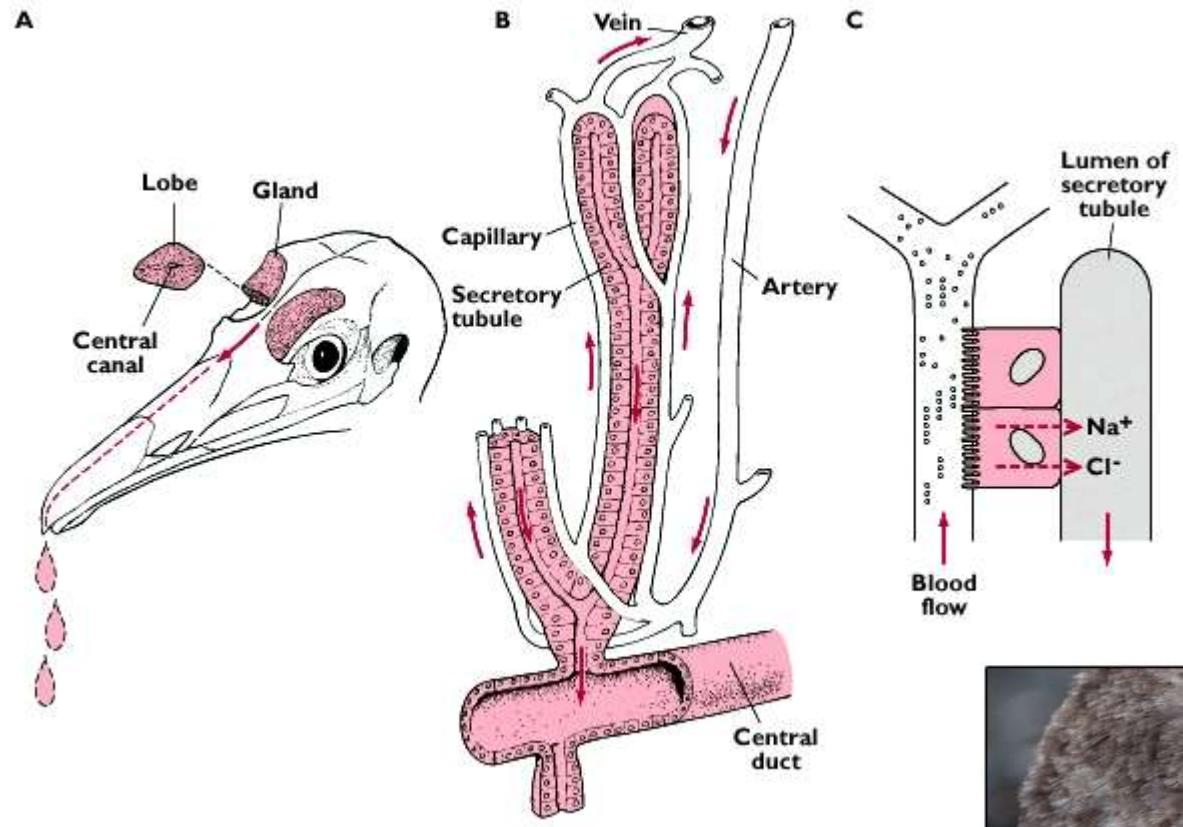
V mořské vodě je třeba soli čerpat ven

NaCl sekrece přes žábra mořské kostnaté ryby – tzv. chloridové buňky.

Stejný model se uplatní jako přídavná sekrece NaCl u žlaz mořských ptáků a želv.

Ptáci žijící u moře musí soli čerpat ven solnými žlázami

racek

Solná žláza buřňáka

Suchozemská prostředí

Největší výhodou je snadný přístup ke kyslíku. Ohrožující život je ale dehydratace. Skutečně masivní úspěšná invaze na souš se podařila jen dvěma taxonům: členovcům a obratlovcům, kteří žijí i na nejsušších a nejteplejších biotopech planety.

Jsou ovšem i měkkýši, kterým se na suchu daří a někteří dokonce žijí i na pouštích. Jejich adaptace je spíše behaviorální.

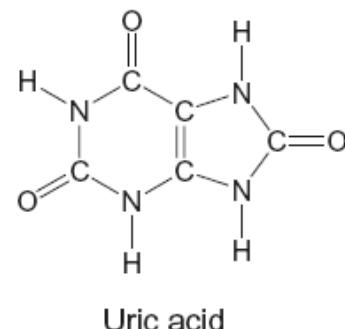
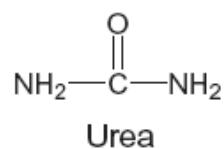
Dusíkatý odpad

Mimo vody a solí je nutno vyloučit koncové a vedlejší produkty metabolismu.

Na rozdíl od sacharidů nebo lipidů, které jsou metabolizovány až na CO_2 , bílkoviny a nukleové kyseliny produkují toxické metabolity dusíku.

Molekuly tří nejběžnějších dusíkatých exkrečních produktů - amoniaku, močoviny a kyseliny močové. Nízký poměr H:N pro kyselinu močovou znamená, že na její syntézu bylo spotřebováno méně vody než u močoviny nebo amoniaku (vodíkový atom pochází z vody).

NH_3
Ammonia

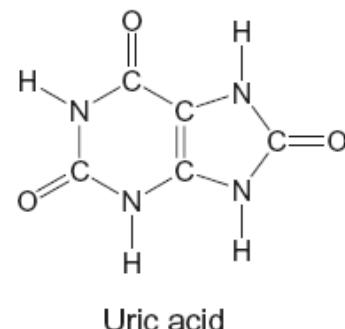
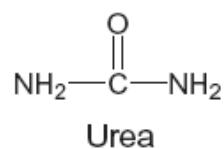
Dusíkatý odpad

Amoniak přerušuje nervový přenos tím, že nahrazuje draslík a také mění sacharidový a lipidový metabolismus.

Je ale velmi dobře rozpustný a dobře prochází membránami a vodní druhy zvířat jej vylučují povrchem těla nebo žábrami prostou difúzí (**Amonotelní**). Na každý gram amoniaku je potřeba 400 ml vody

Molekuly tří nejběžnějších dusíkatých exkrečních produktů - amoniaku, močoviny a kyseliny močové. Nízký poměr H:N pro kyselinu močovou znamená, že na její syntézu bylo spotřebováno méně vody než u močoviny nebo amoniaku (vodíkový atom pochází z vody).

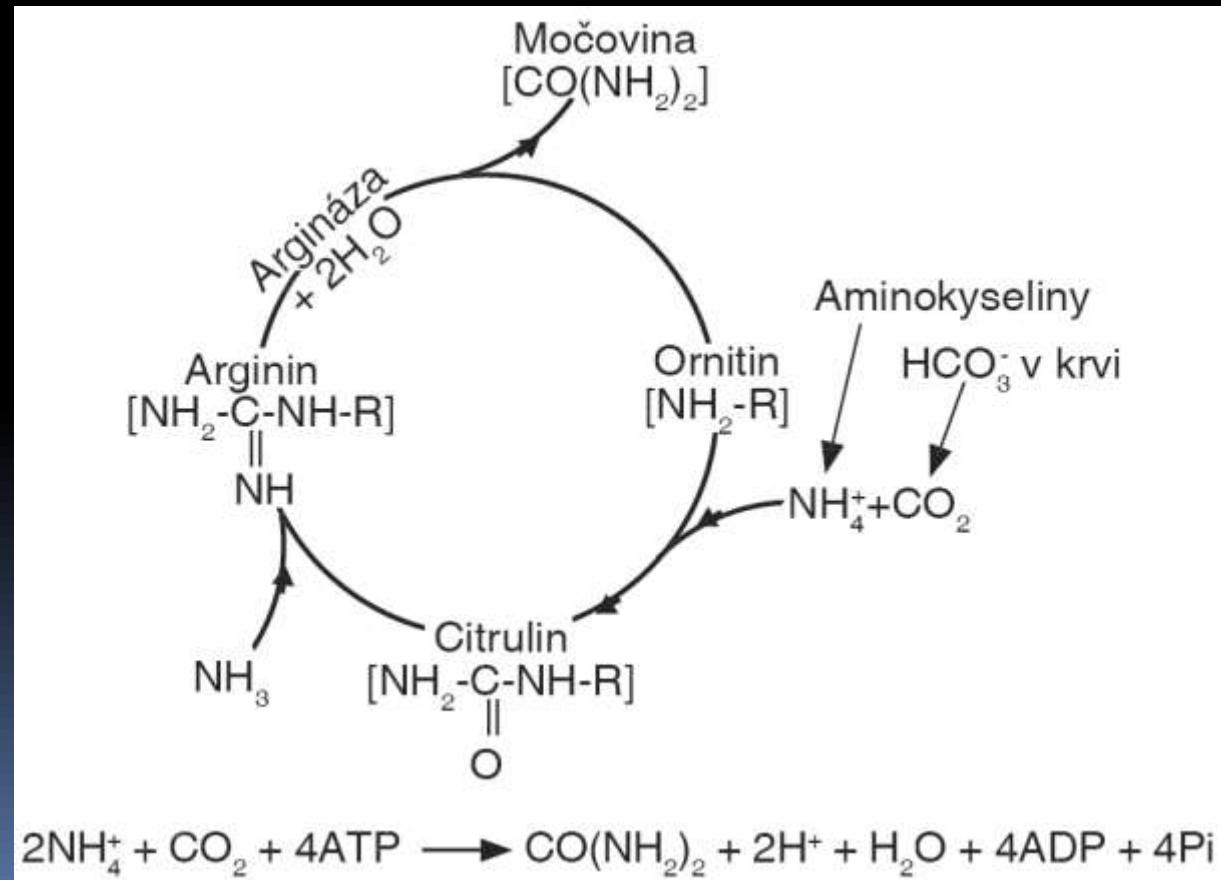
NH₃
Ammonia

Dusíkatý odpad

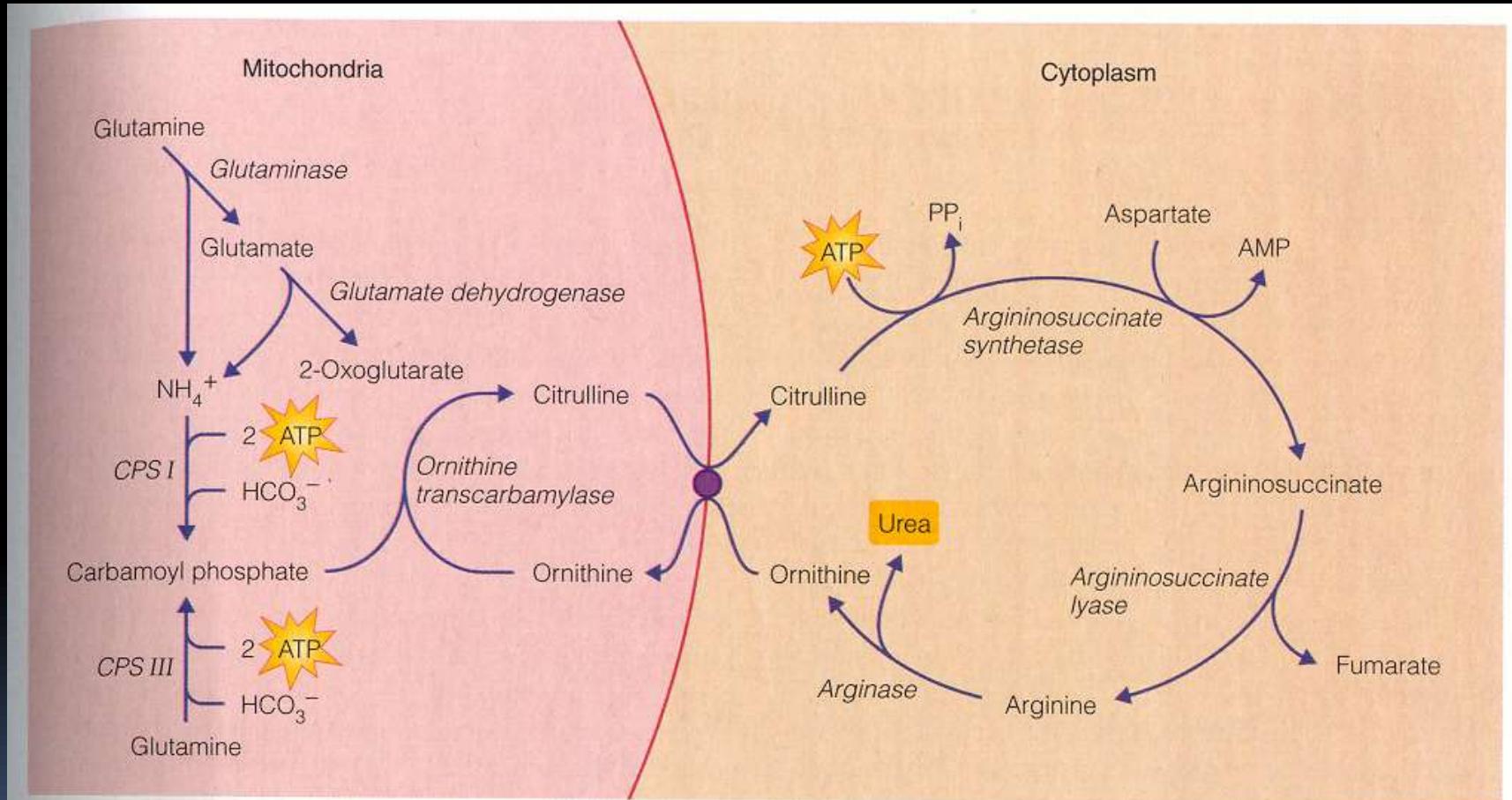
Terestričtí živočichové mají omezený přístup k vodě. Amoniak je přeměněn na méně toxickou močovinu za spotřeby ATP. Je dobře rozpustná a odchází s močí - **ureotelní**. Objevila se ale v evoluci relativně pozdě, u savců. Převažující drahou syntézy je ornithinový cyklus.

Ornithinový cyklus –
syntéza močoviny -
2,5 ATP/N

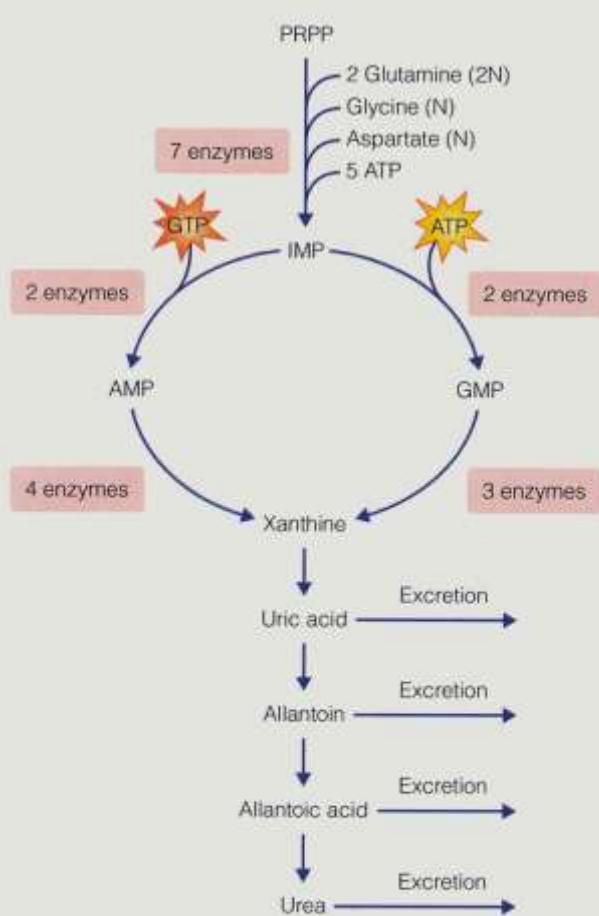
Problém s amoniakem

Část cyklu probíhá v mitochondriích.

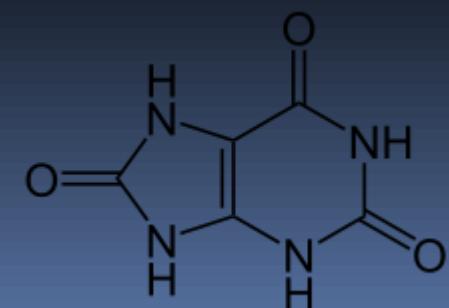
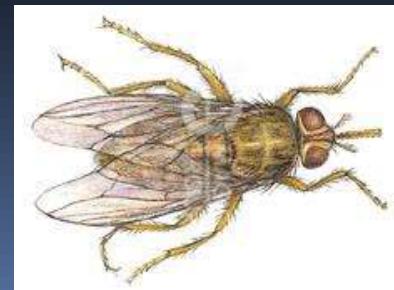
Figure 10.18 Ornithine-urea cycle Amino nitrogen in the form of either glutamine or NH_4^+ is used to produce carbamoyl phosphate, which enters the ornithine-urea cycle.

Problém s amoniakem

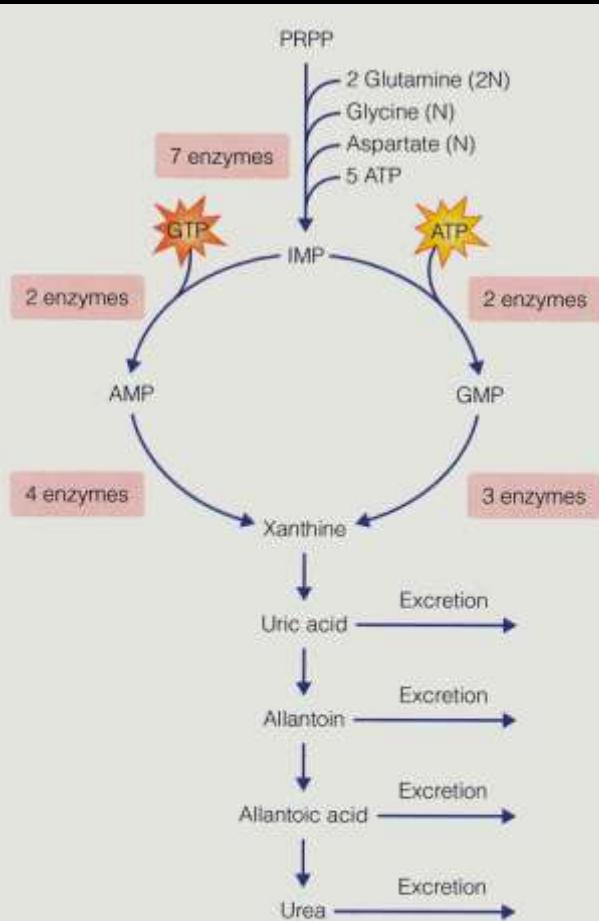

Figure 10.17 Uric acid metabolism A complex reaction network uses high-energy phosphate compounds to use amino acids as substrates to produce various nucleotides, and then break those nucleotides down for excretion. This pathway is also an important route of nitrogenous waste production. Amino acid nitrogen is transferred to uric acid, which, depending on the animal, may be excreted or further metabolized to produce other nitrogenous wastes. PRPP: 5-phosphoribosyl-1-pyrophosphate.

Mírně ekonomičtější je produkce kyseliny močové. – 1,75 ATP/N
Mnoho členovců včetně hmyzu, plazů a ptáků konvertuje amoniak na kyselinu močovou nebo jiné deriváty purinu. Ty jsou velmi nerozpustné a mohou být vylučovány ve vysokých koncentracích s minimálními ztrátami vody ve formě husté pasty - **purinotelní, urikotelní**.

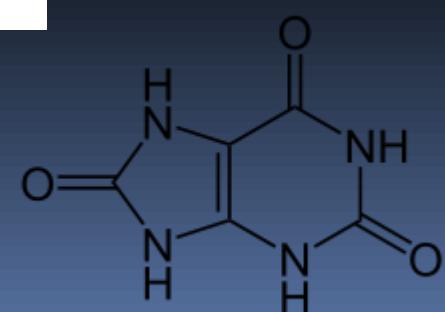
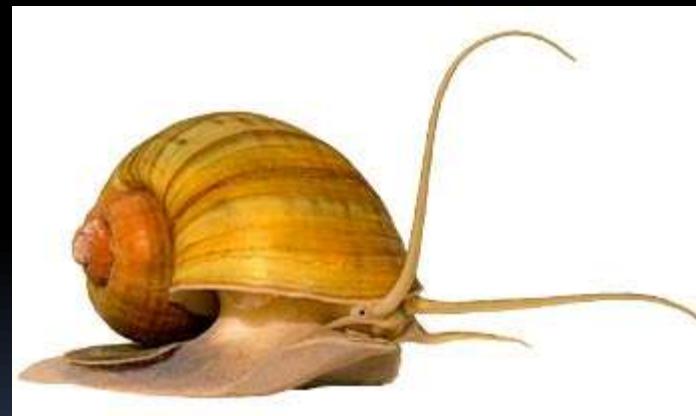

Problém s amoniakem

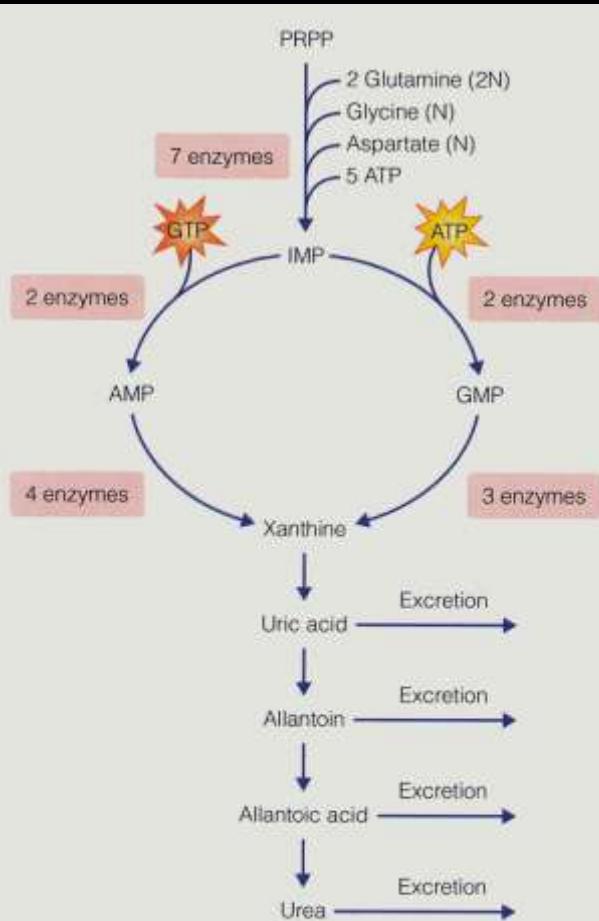

Figure 10.17 Uric acid metabolism A complex reaction network uses high-energy phosphate compounds to use amino acids as substrates to produce various nucleotides, and then break those nucleotides down for excretion. This pathway is also an important route of nitrogenous waste production. Amino acid nitrogen is transferred to uric acid, which, depending on the animal, may be excreted or further metabolized to produce other nitrogenous wastes. PRPP: 5-phosphoribosyl-1-pyrophosphate.

Je to starší dráha používaná konvergentní evolucí jak obratlovci tak bezobratlými. Řada zvířat může přepínat mezi amonotelí a urikotelií podle podmínek okolí (např. obojživelný apple snail (rod ampulárka)).

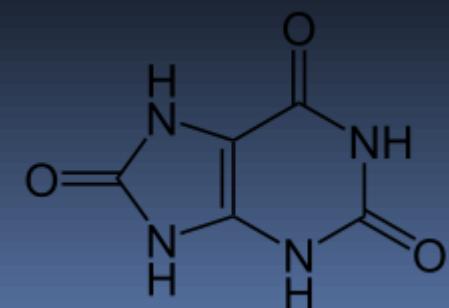
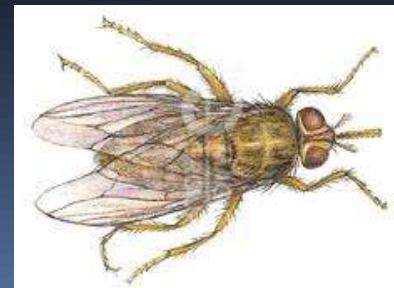

Problém s amoniakem

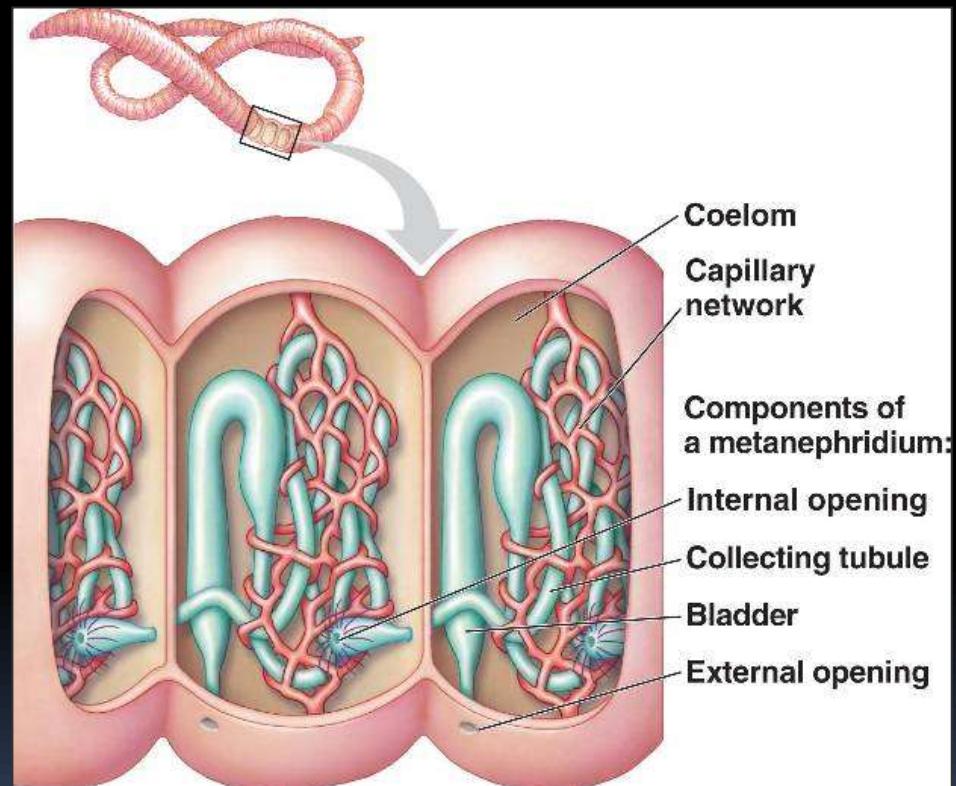
Figure 10.17 Uric acid metabolism A complex reaction network uses high-energy phosphate compounds to use amino acids as substrates to produce various nucleotides, and then break those nucleotides down for excretion. This pathway is also an important route of nitrogenous waste production. Amino acid nitrogen is transferred to uric acid, which, depending on the animal, may be excreted or further metabolized to produce other nitrogenous wastes. PRPP: 5-phosphoribosyl-1-pyrophosphate.

U mouchy tse tse, *Glossina palpalis*, která se živí výhradně na bílkoviny bohatou krví, z každých 100mg potravy musí 47mg padnout na pokrytí energie nutné k exkreci dusíku.

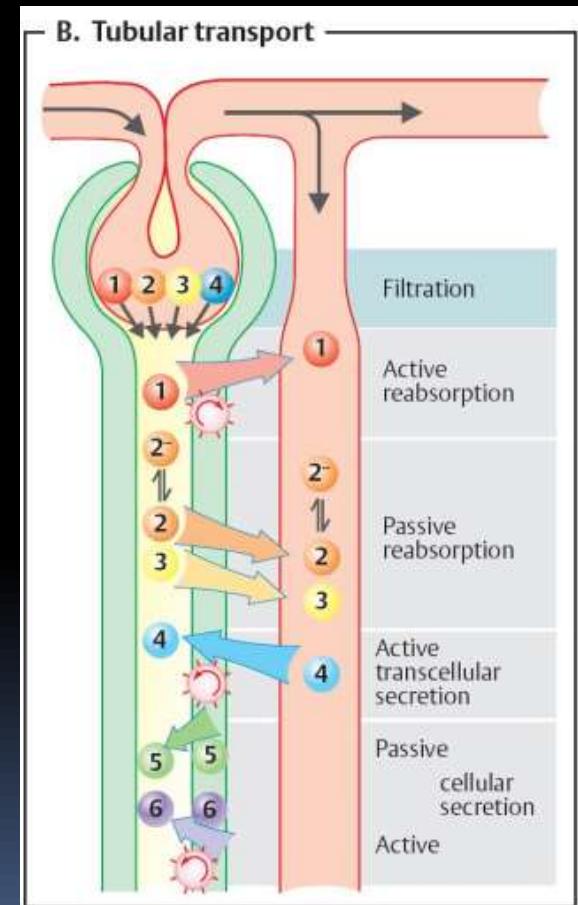
Stavba exkrekčních orgánů:

- Epiteliální povrchy těla (žábra, papily)
- Tubulární orgány

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

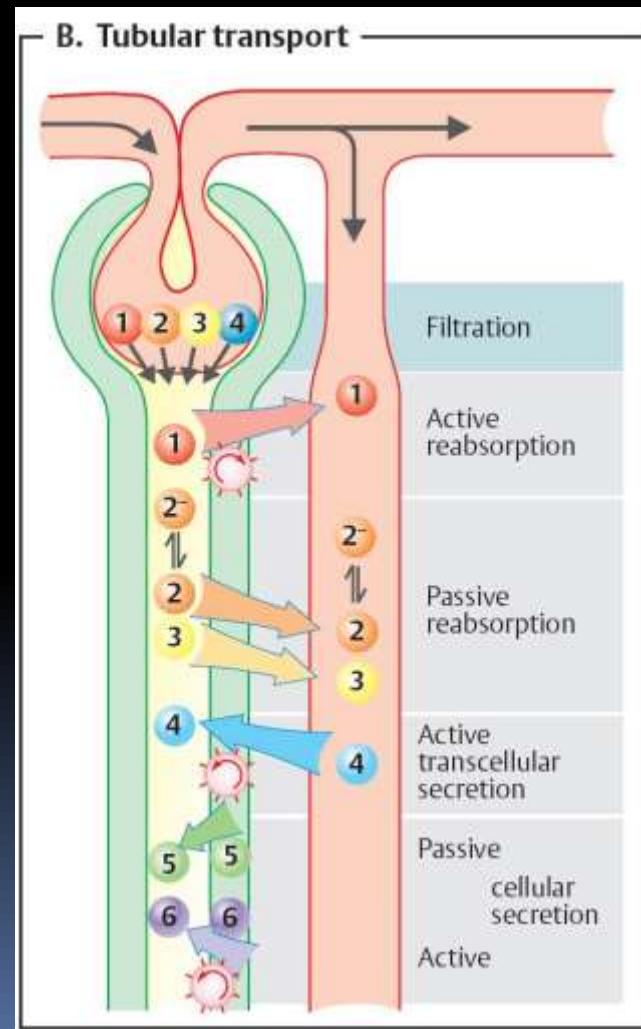
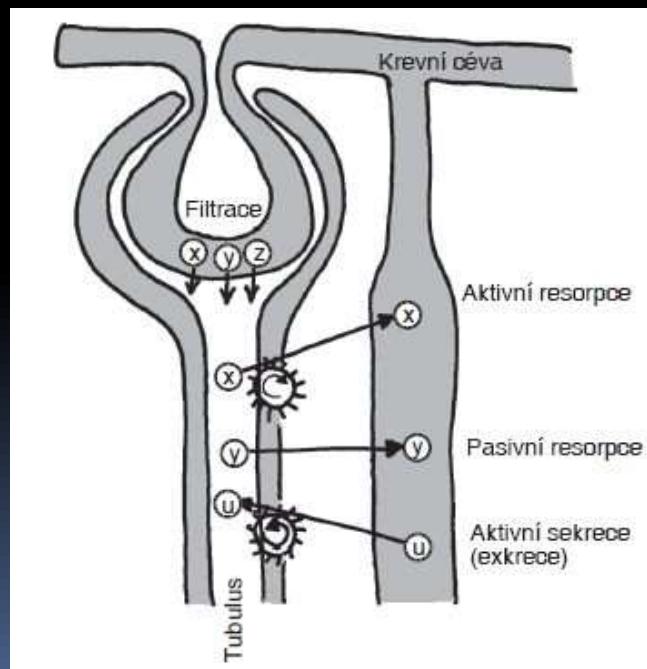
1. Tvorba:
  - a) Víření bičíků/brv
  - b) Ultrafiltrace pod tlakem nebo
  - c) Osmotický tok

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

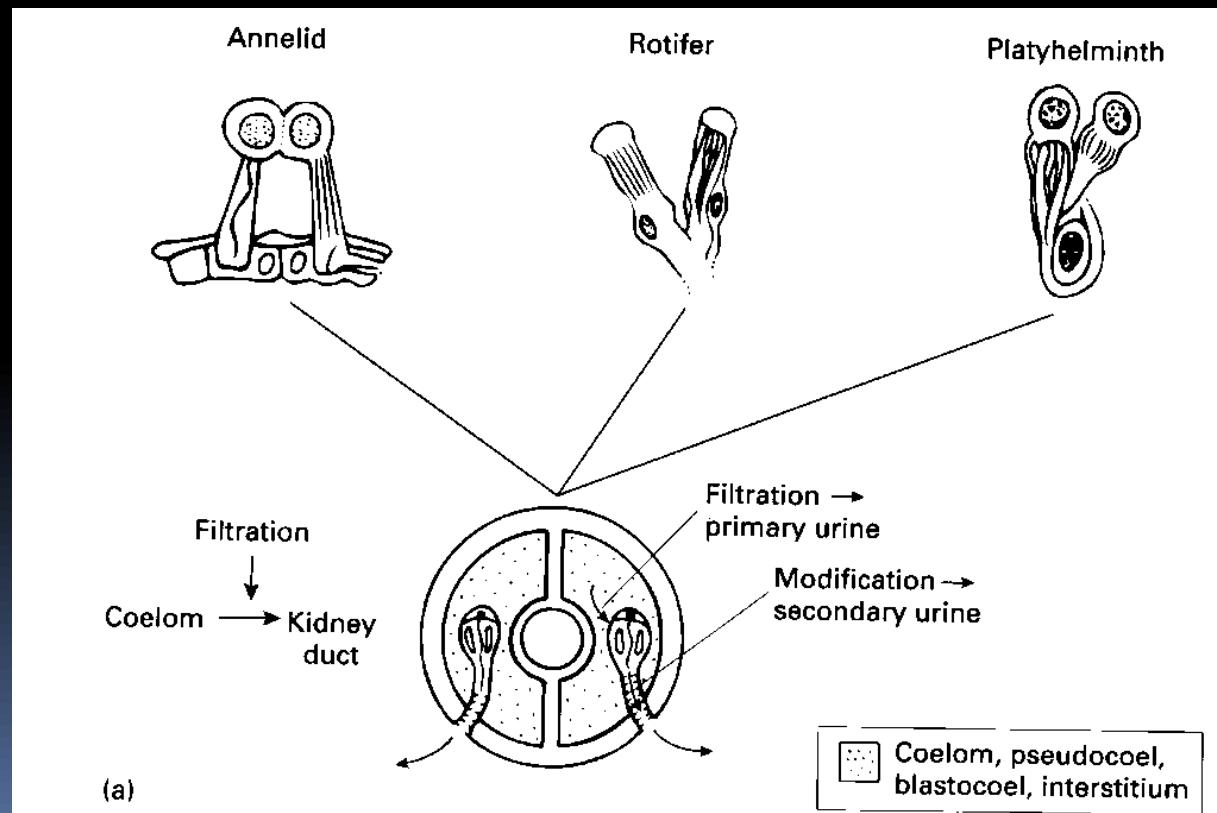
2. Úprava:
- zpětná Re(ab)sorbce,
  - sekrece (exkrece)

Jednodušší je transportovat zpět známé látky než všechny neznámé ven.

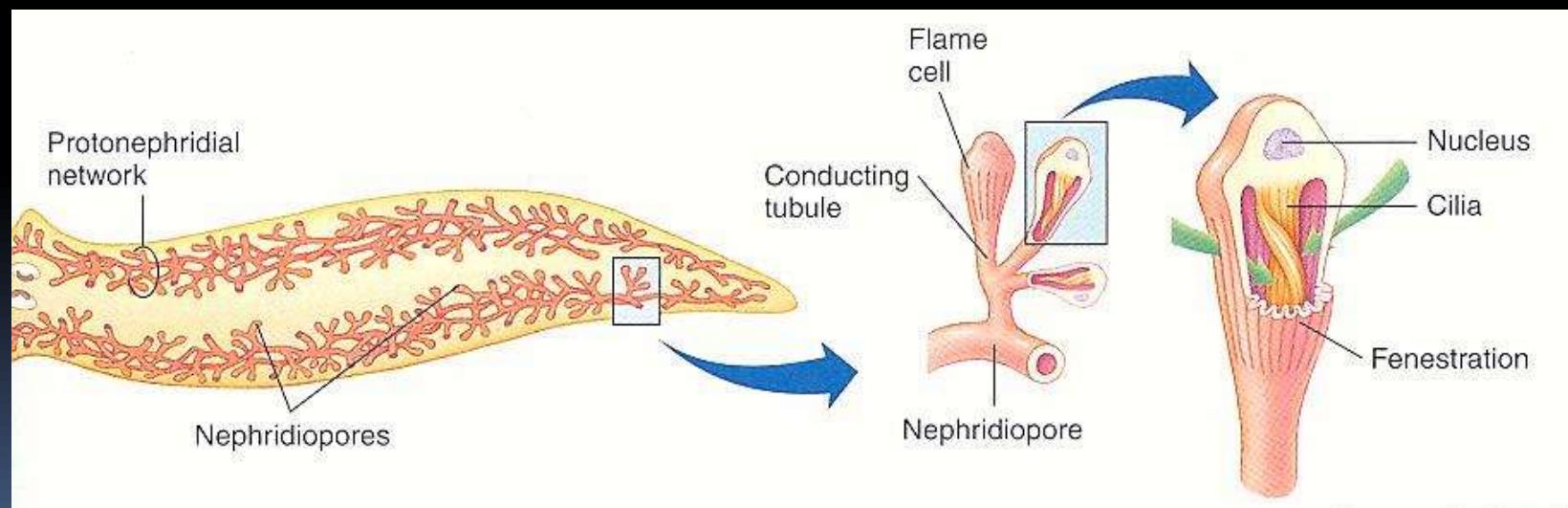
Protonefridie.

Protonefrídie jsou slepě končící buňky – solenocyty (jediný bičík) nebo plaménkové buňky (svazek cilií do nitra kanálku) nemající přímé spojení mezi kanálkem a coelomovou dutinou. Nejlépe vyvinutá u sladkovodních druhů, které se musejí zbavovat vody. Většinou nemají žádnou úlohu v exkreci amoniaku, protože u těchto druhů jde přes tělní stěnu. Ploštěnci, hlísti, pásnice

Protonefridie.

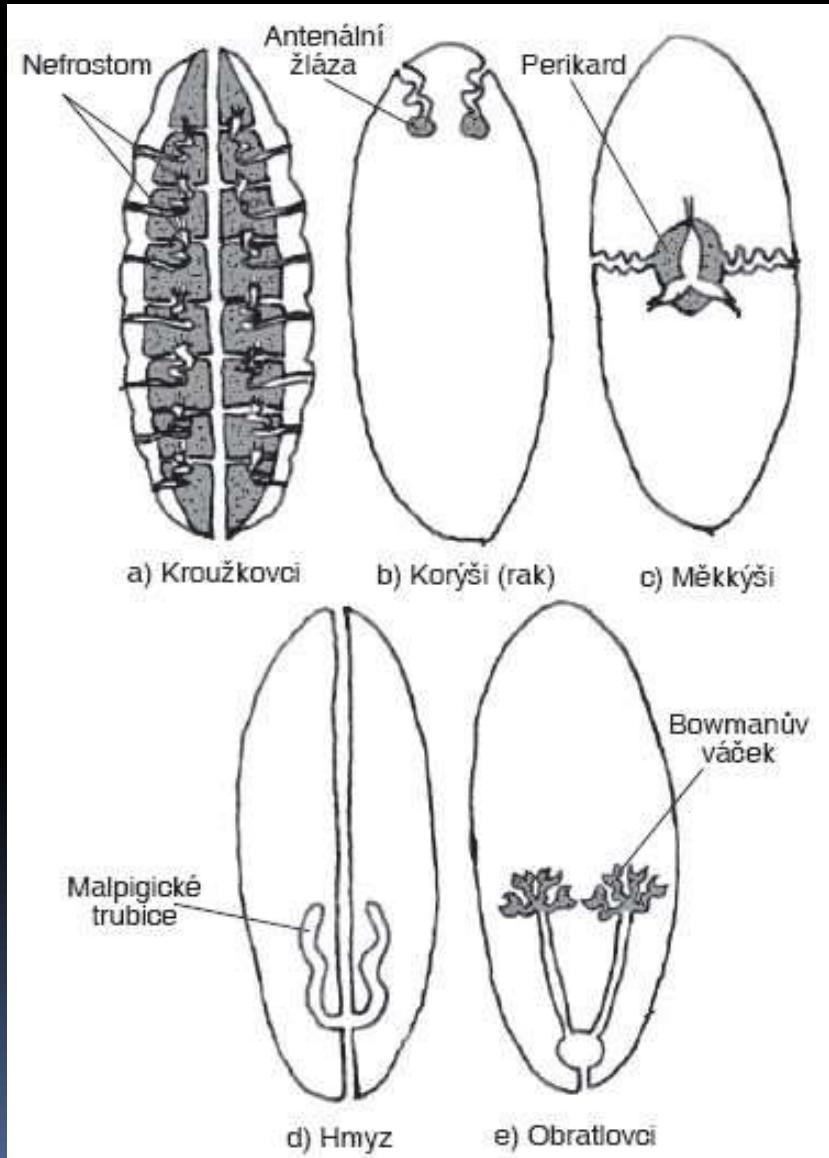
Protonefrídie jsou slepě končící buňky – solenocyty (jediný bičík) nebo plaménkové buňky (svazek cilií do nitra kanálku) nemající přímé spojení mezi kanálkem a coelomovou dutinou. Nejlépe vyvinutá u sladkovodních druhů, které se musejí zbavovat vody. Většinou nemají žádnou úlohu v exkreci amoniaku, protože u těchto druhů jde přes tělní stěnu. Ploštěnci, hlísti, pásnice

Metanefridie

Jsou odvozenějším typem u živočichů s oddělenou cévní a coelomovou tekutinou a jejich lumen se otevírá do coelomového prostoru. Nejjednodušší podobou vstupu je obrvený kanálek (kroužkovci). Jsou typicky vázány na existenci cévní sítě a tlaku krve tvořící ultrafiltrací primární filtrát.

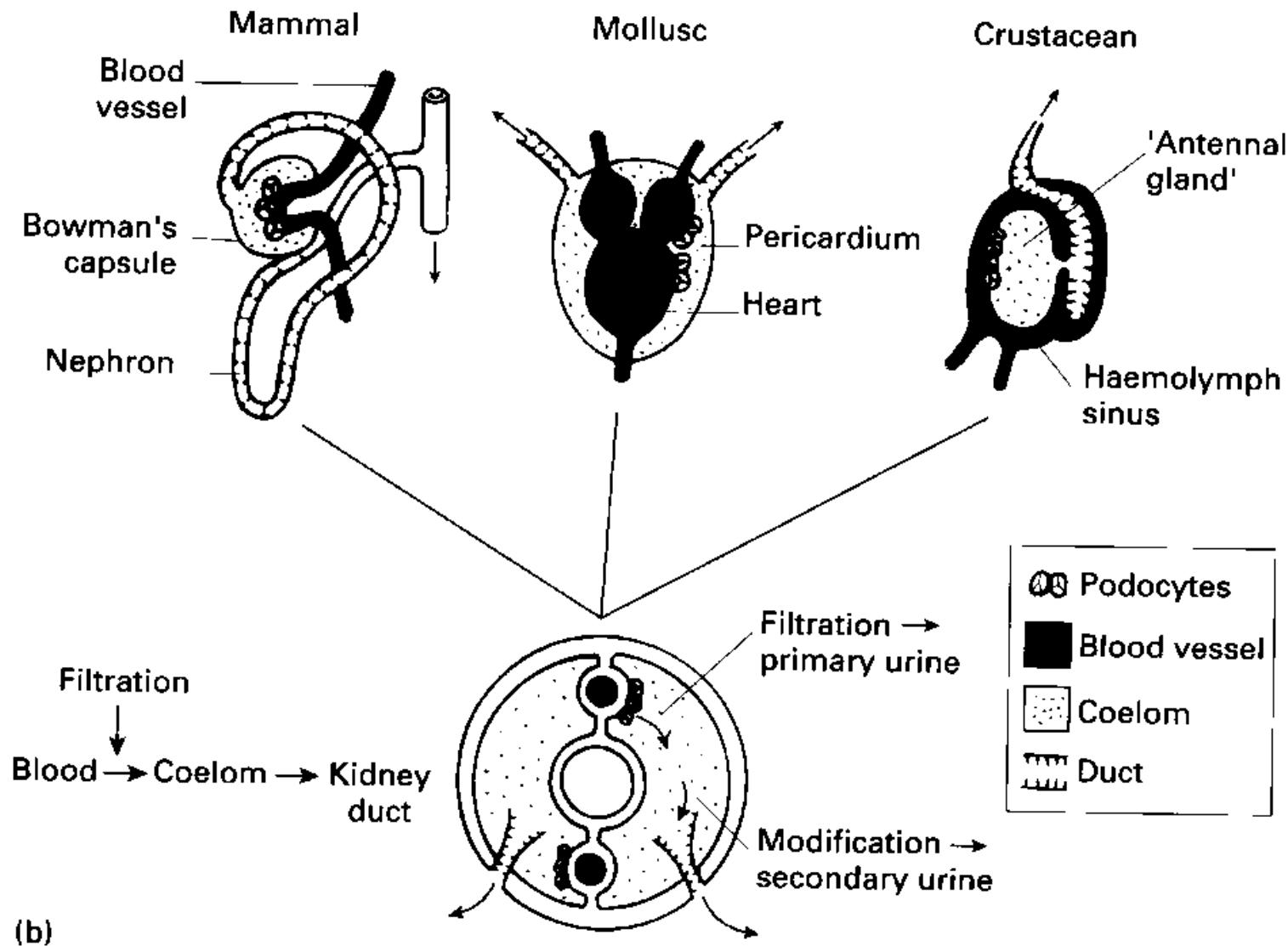
U hmyzu však není céлом zachován a exkreci zajišťují malpigické trubice.

Metanefridie

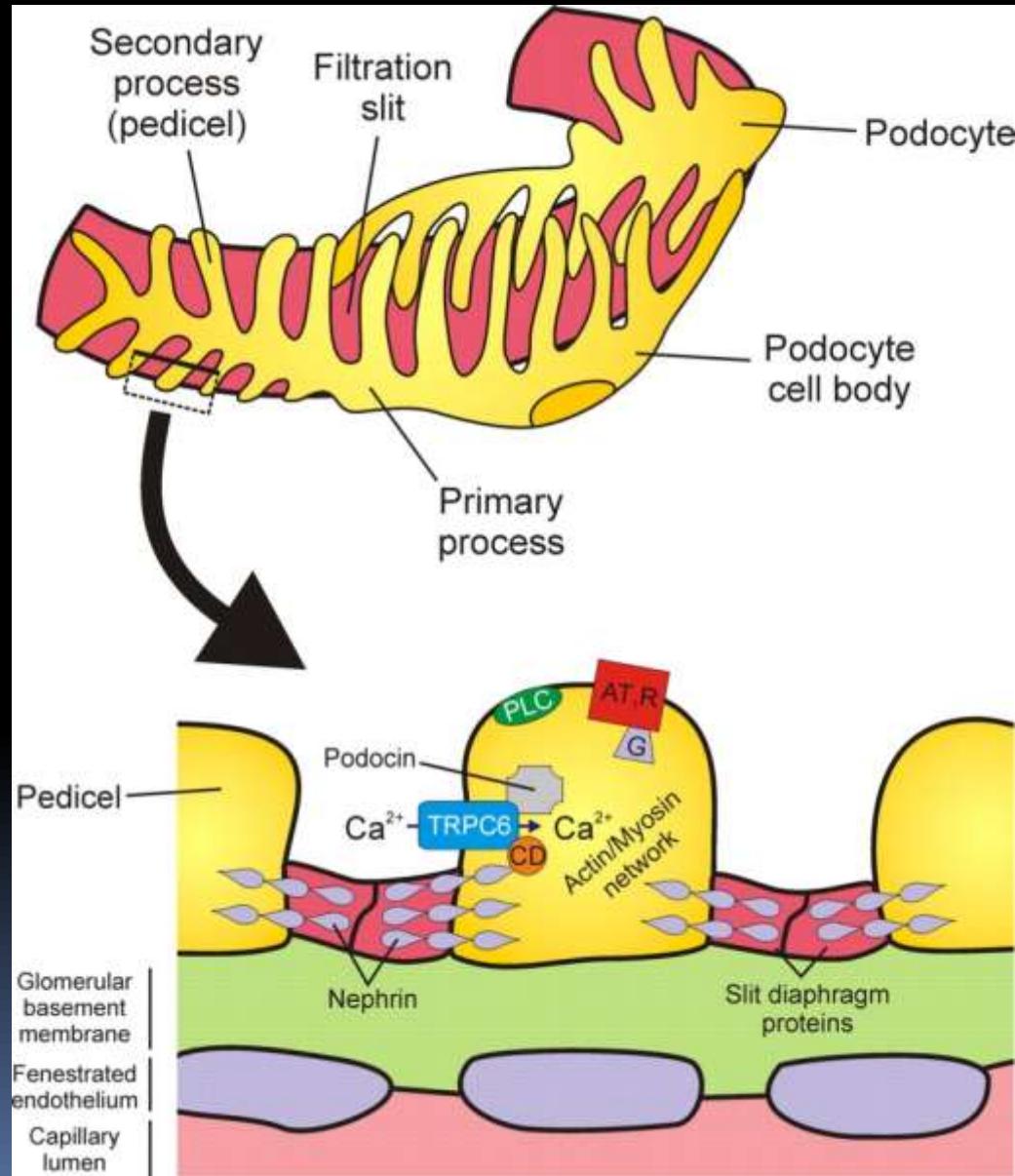
Oddělená
krev a
céloMOVÁ
tekutina

'Metanephridia' or 'coelomoduct'

Metanefridie

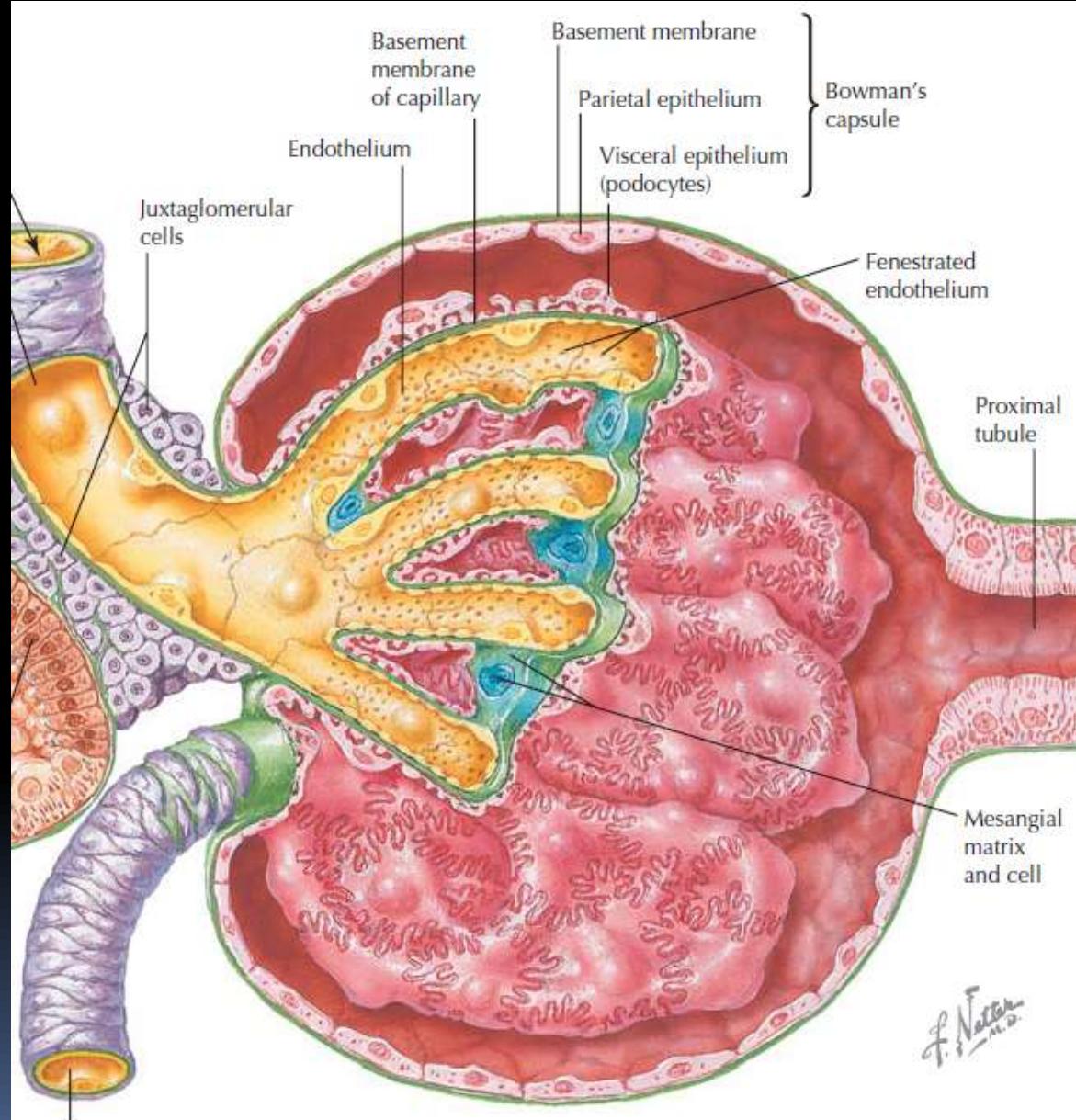
Podocyty – buňky „děravého“ epitelu nechávající mezi sebou filtrační štěrbiny aby jimi ultrafiltrací procházel primární filtrát.

Ledvinný glomerulus savců je odvozen od metanefrídíí

Plazma je v glomerulárních kapilárách filtrována do Bowmanova prostoru a ultrafiltrát pokračuje do proximálního tubulu.

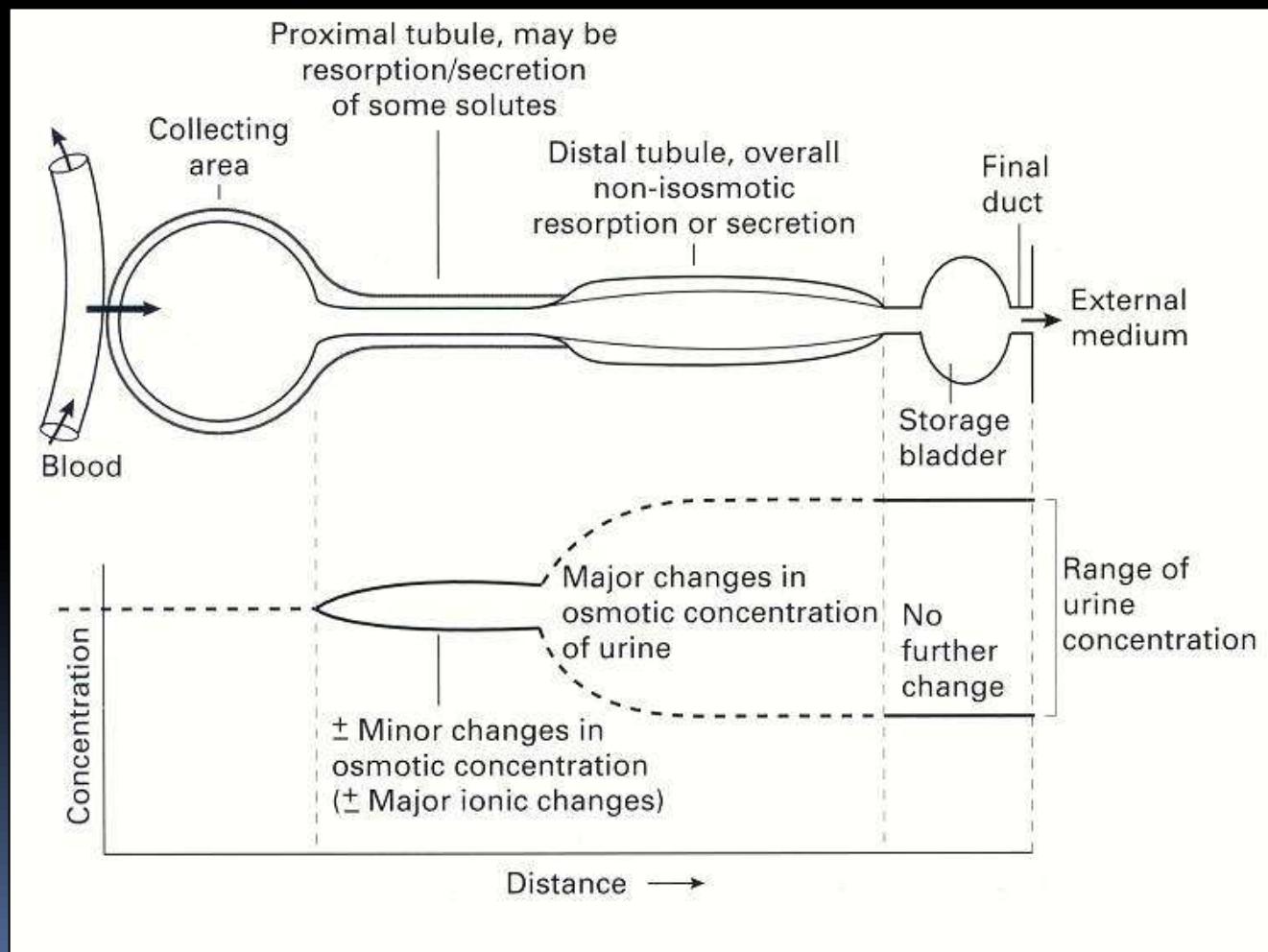
Fenestrovaný endotel zajistí, že ultrafiltrát neobsahuje krvinky a plasmatické proteiny.

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

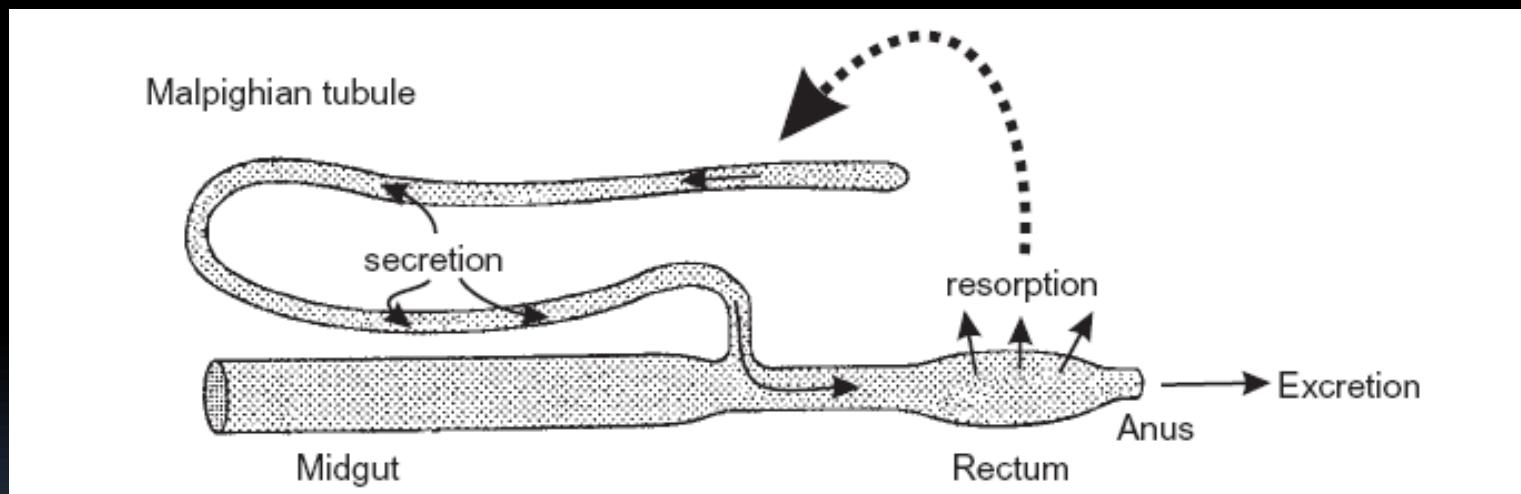
Proximální část - nejprve velké izoosmotické objemy,

Distální část - malé přesouvané objemy, ale velké změny koncentrace

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

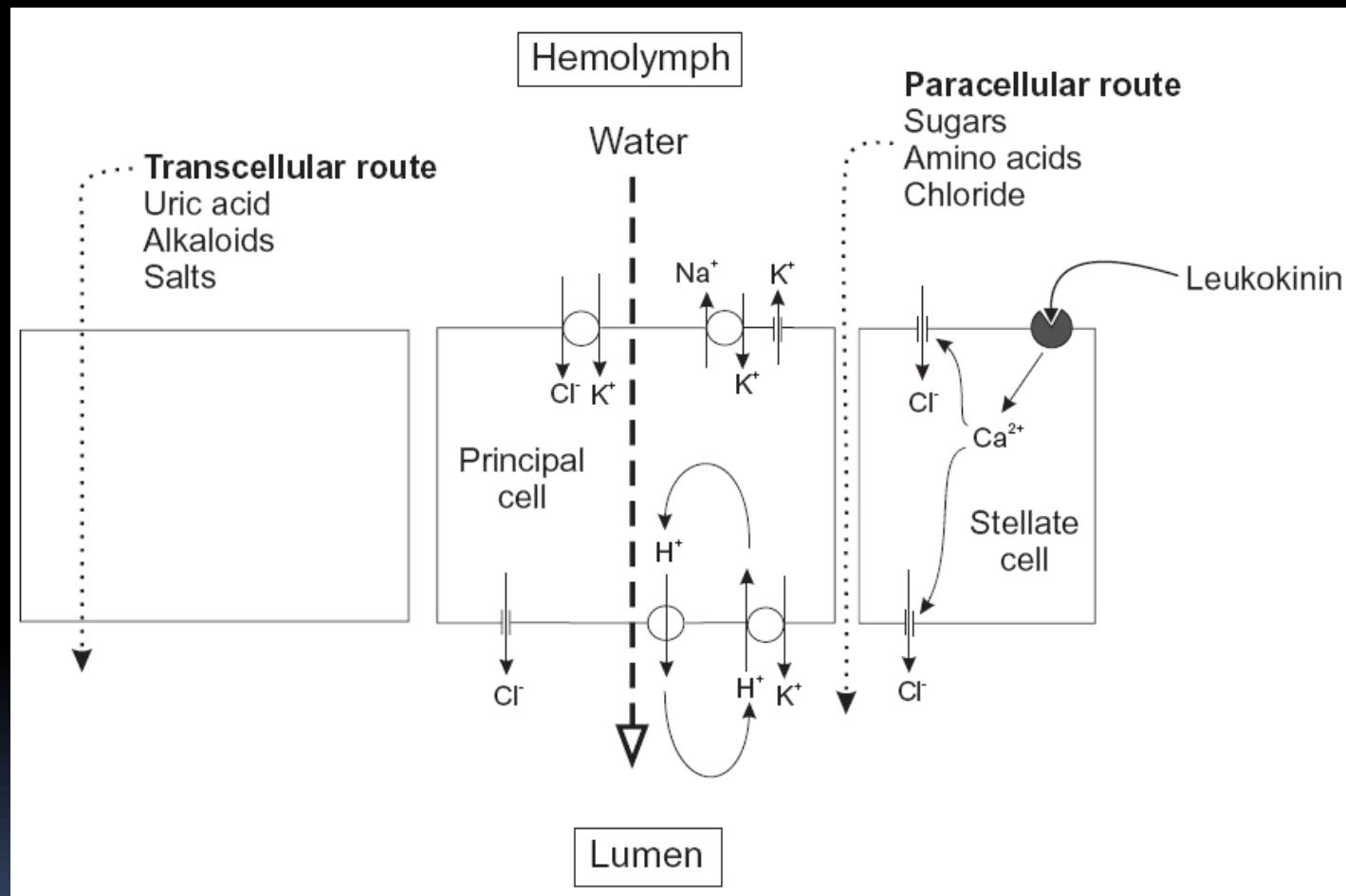
Malpigické trubice hmyzu – jiná varianta tubulárního vylučování. Proud vody hnaný osmotickým gradientem. Napojují se na střevo a spolu s rektem mimořádně výkonný systém šetřící vodu.

Malpigické trubice: Tvorba primárního filtrátu.

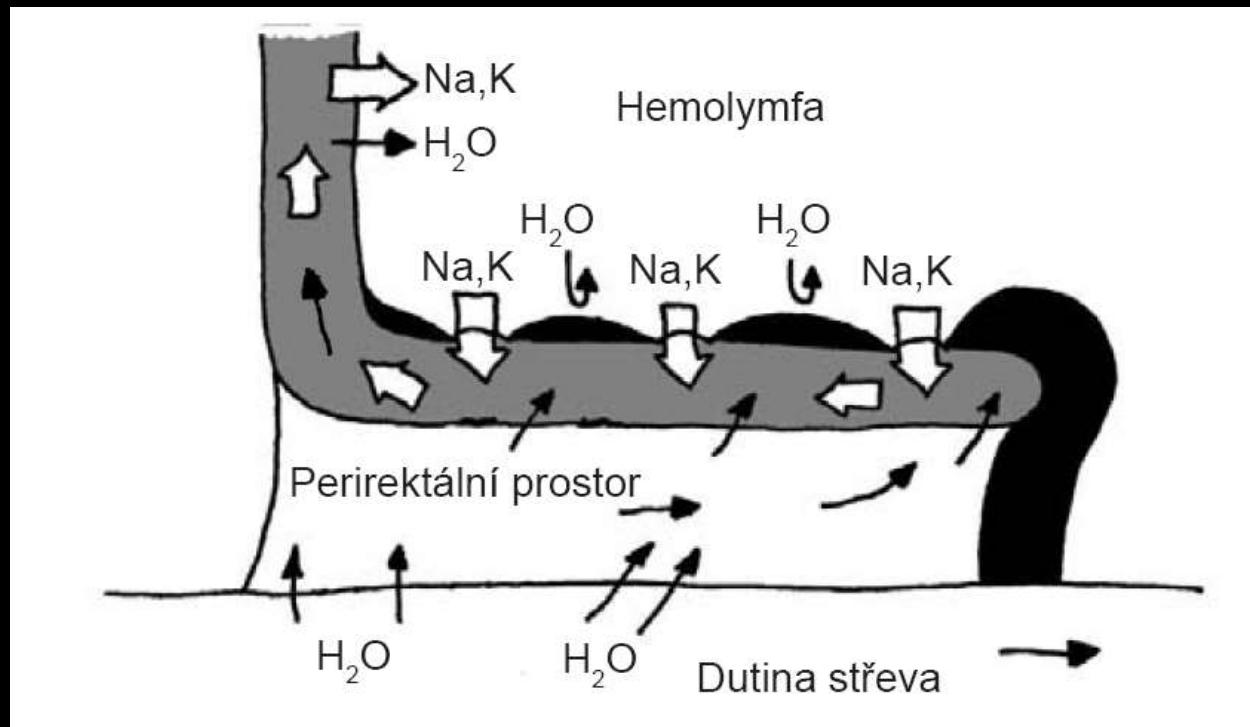
Filtrát vstupuje do tubulu jak paracelulárním tak transcelulárním transportem.

Tok iontů doprovází voda strhávající rozpuštěné látky

Malpigické trubice: Úprava primárního filtrátu.

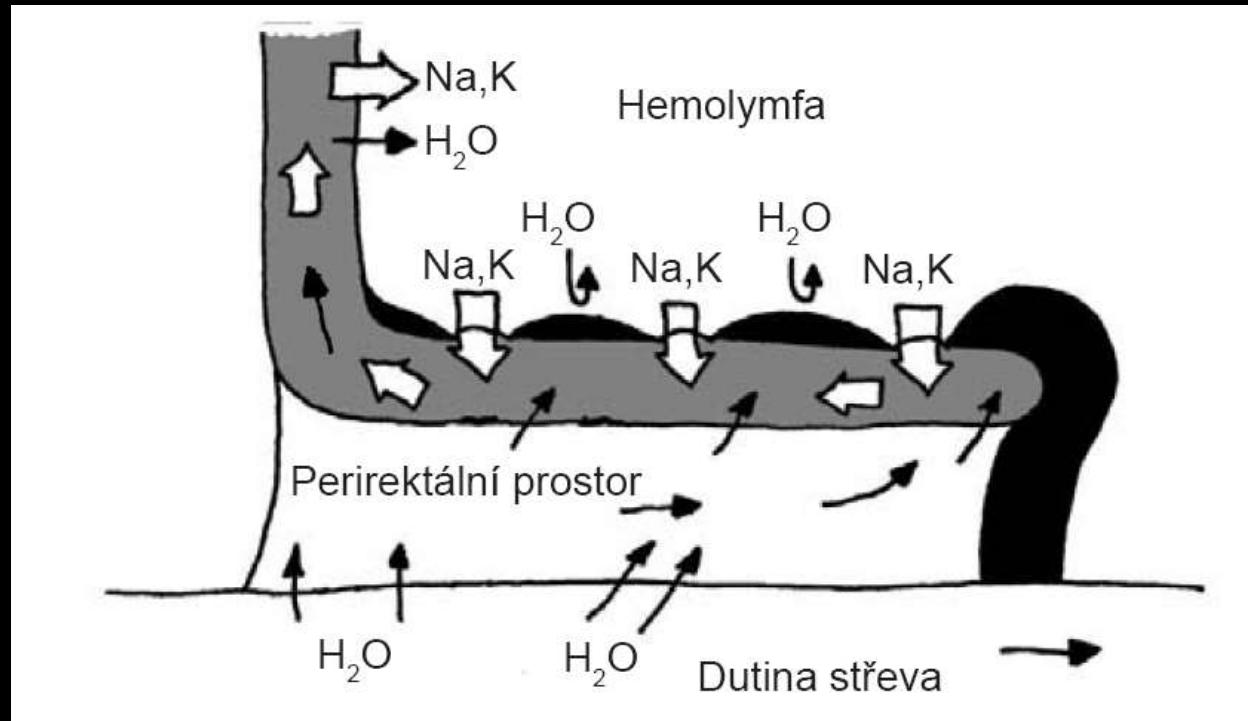
Protiproudý systém připraví hyperosmotické prostředí, do kterého se voda vrací a zůstává v těle. Výkaly zcela suché.

Resorbce vody probíhá až do třikrát vyšší rektální koncentrace iontů než je v hemolymfě. Pohyb vody přitom není způsoben hydrostatickým tlakem a děje se bez čistého toku iontů do hemolymfy.

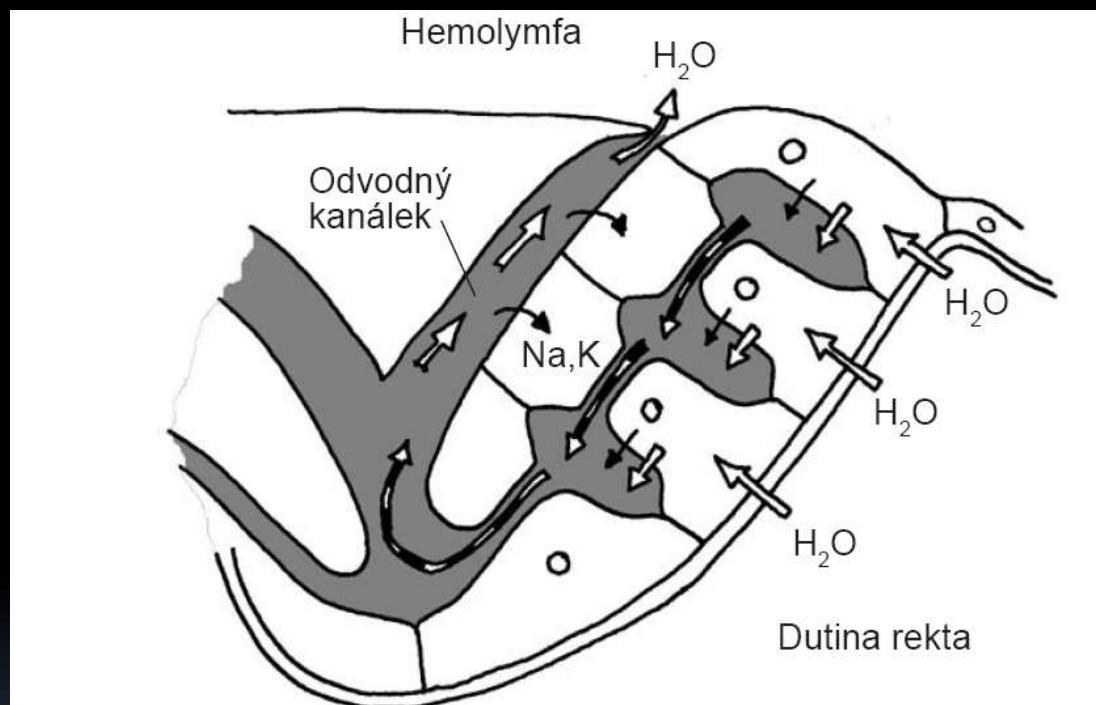
Malpigické trubice: Úprava primárního filtrátu.

Kryptonefridiální komplex je tvořen konci malpigických tubulů přiloženými ke střevu. Opačné proudy ve střevě a v tubulu si vyměňují vodu. Ta je z rekta nasávána do perirektálního prostoru hyperosmotickým prostředím, odtud pokračuje tubulem do hemolymfy. Soli jsou čerpány zpět do tubulu – jejich cirkulace je uzavřená. Voda však následovat nemůže – epitel komplexu je pro ni nepropustný.

Rektální papily

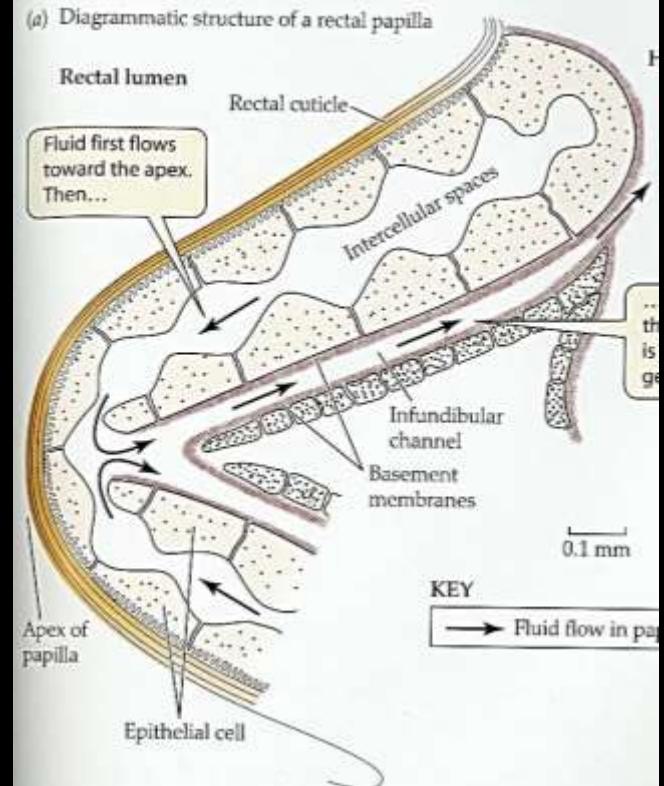
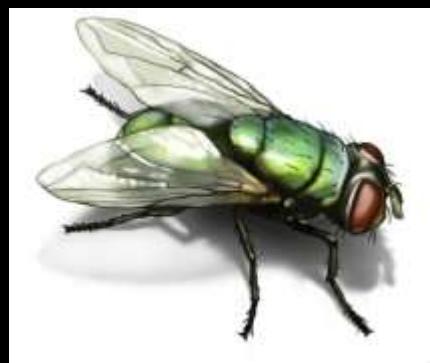
Podobný systém uzavřené cirkulace solí táhnoucí proud vody ze střeva do hemolymfy

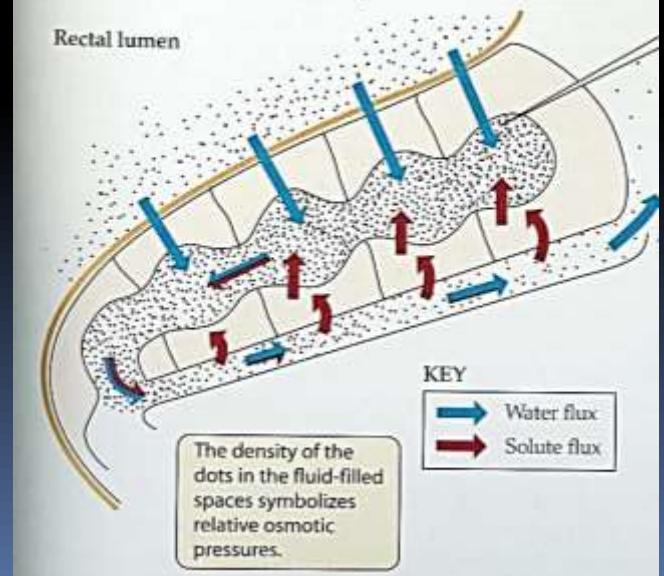
Obr. 14.10. Rektální papila much. Systémem dutin v papile cirkulují ionty v uzavřeném cyklu – tenké šipky. Vysoká osmolalita prostředí vysává vodu z rekta – bílé šipky. Voda však neprojde, na rozdíl od solí, zpět epitelem odvodného kanálku a proudí do hemolymfy. Zpětnému toku vody brání systém záklopek (není zakreslen).

Rektální papily

Soli cirkulují, voda protéká jednosměrně.

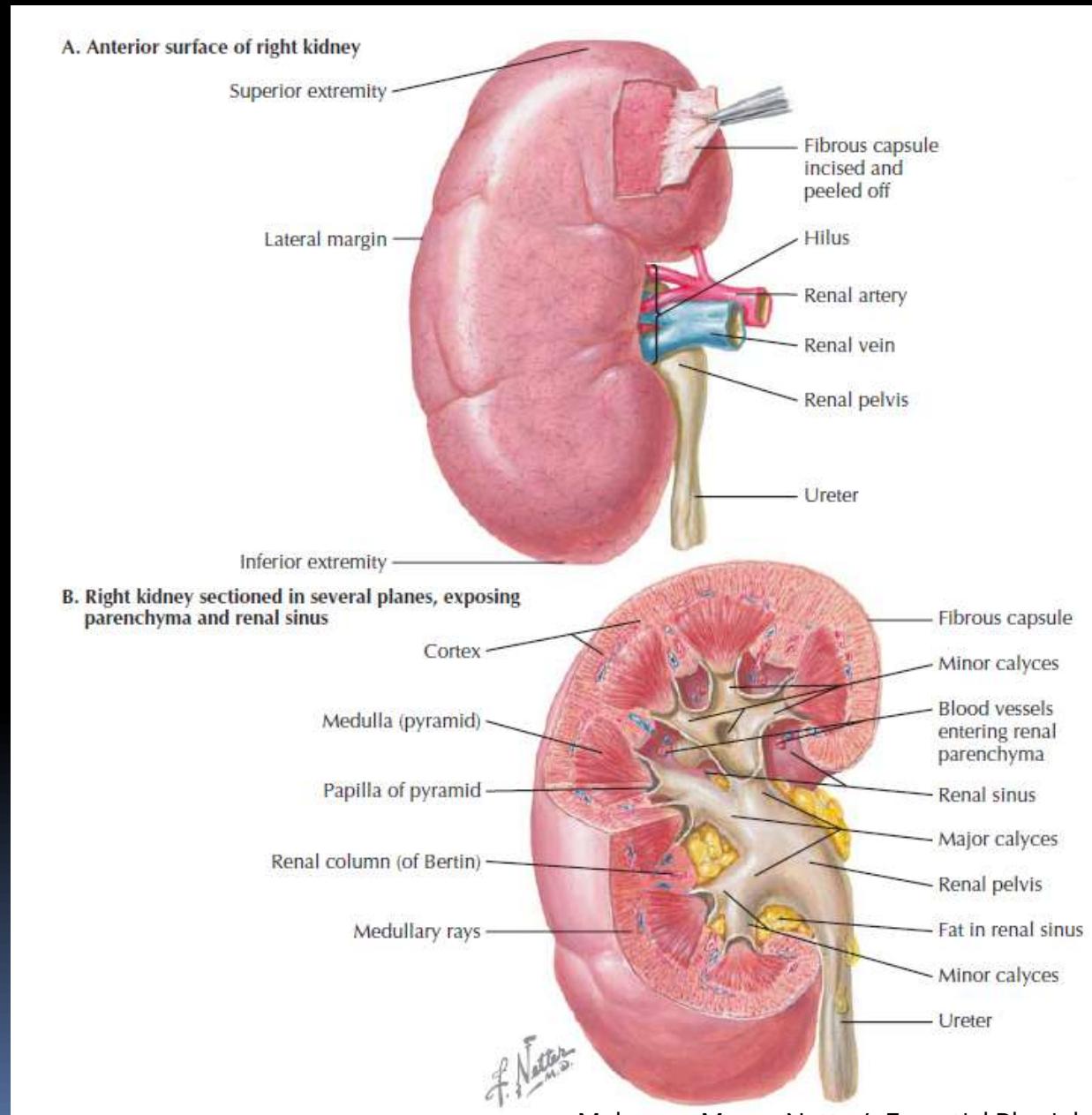

(b) Proposed processes of water absorption from the rectal lumen

Úkol savčích ledvin: filtrace a tvorba hypertonické moči

Anatomie:
Kůra a dřeň.
Přívod odvod krve.
Odvod moči.

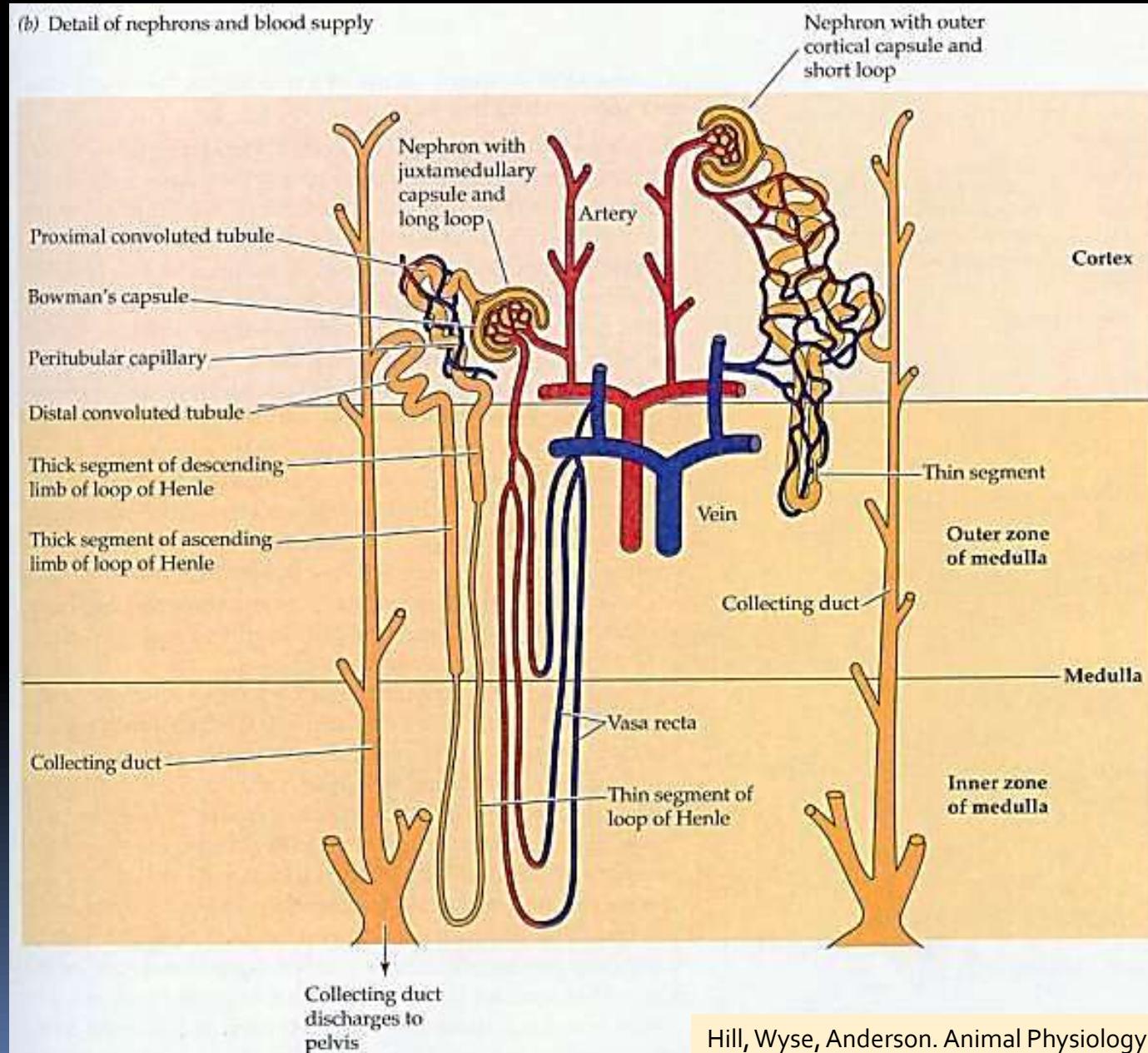

Úkol savčích ledvin: filtrace a tvorba hypertonické moči

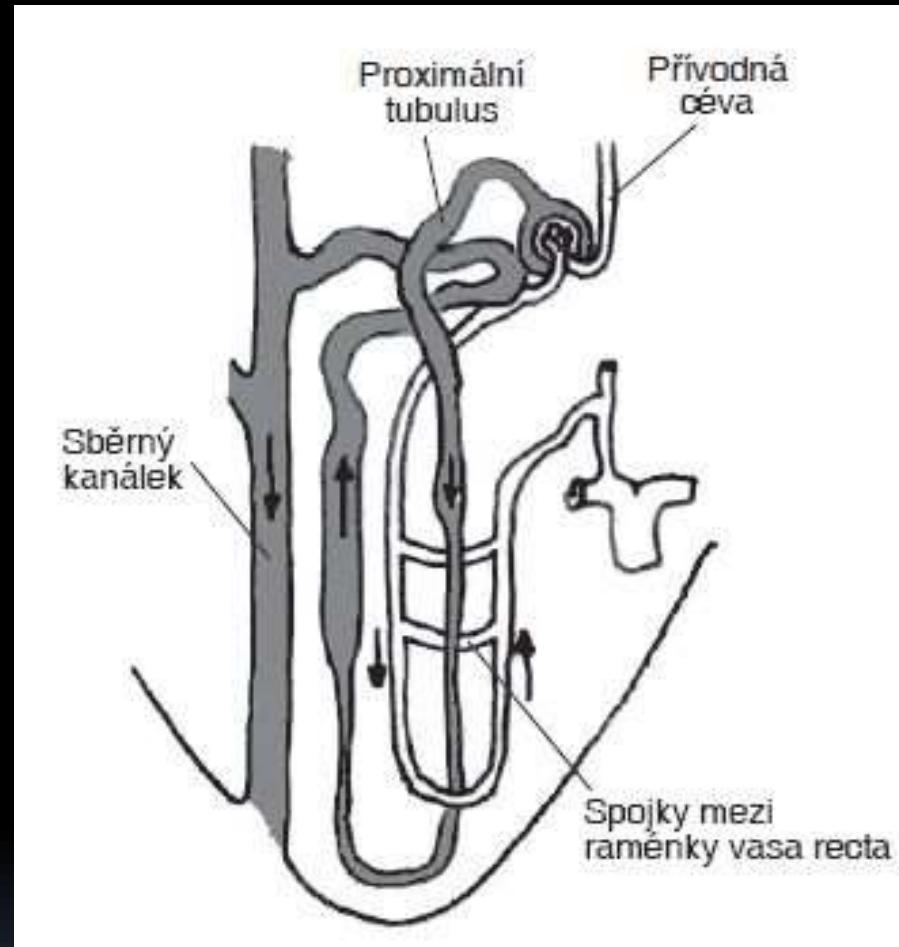
Anatomie:
Kůra a dřeň.

Kanálek
doprovázený
cévami hluboko
zasahující do
dřeně.

Proximální,
Henleova klička,
distální, sběrný
kanálek.

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

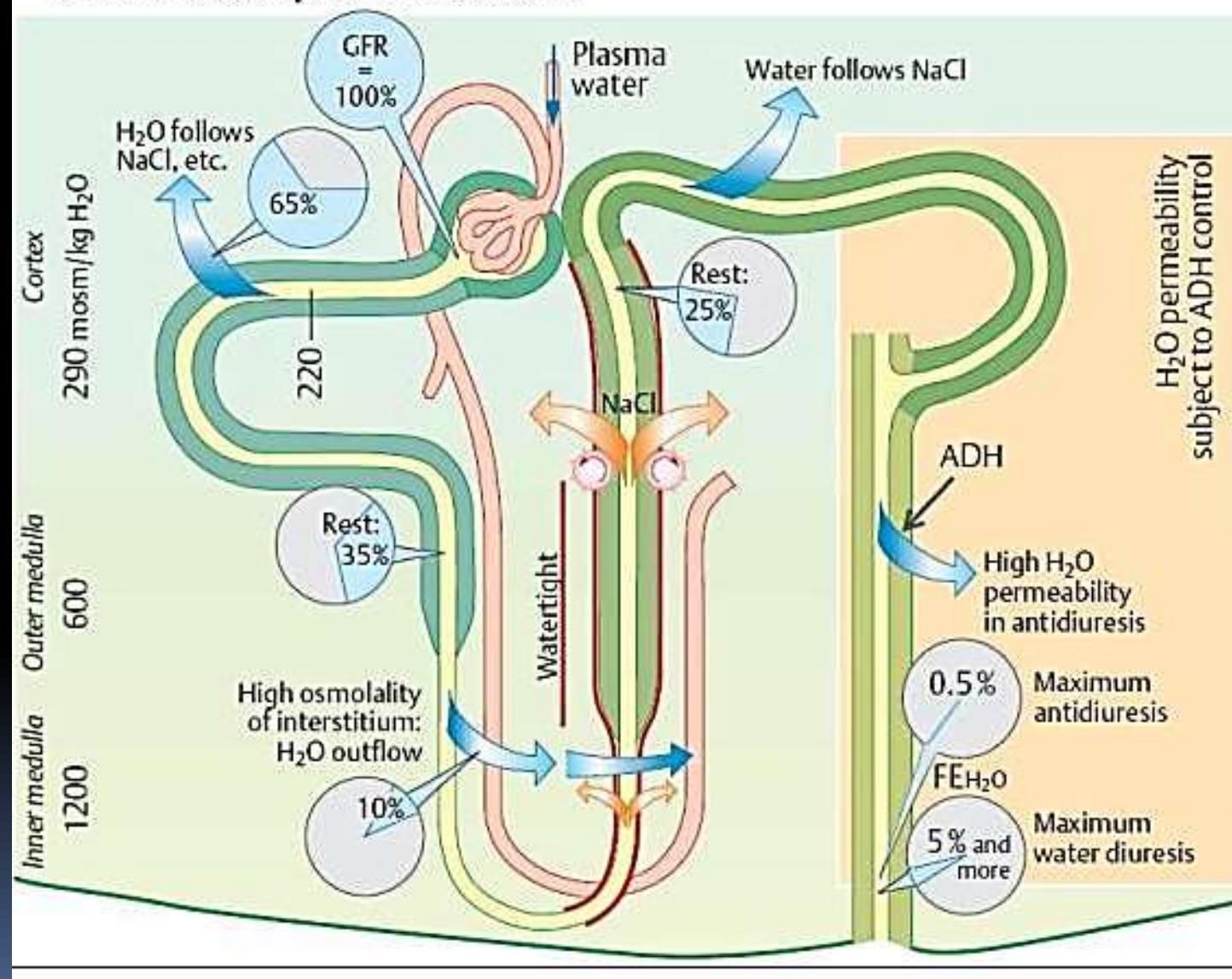
Obr. 14.14: Architektura dřeně ledvin. Cévy a kanálky jsou vedeny paralelně do hloubky dřeně. Tím je umožněna protiproudá výměna vody a rozpuštěných látek už mezi přívodnými a odvodnými cestami a je tak oddělena hyperosmotická dřeň od kůry. Vasa recta tvoří celou pleteň kolem tubulu (nezakresleno) s řadou spojek. Jejich vazomotorikou je regulováno prokrvení a tedy osmolalita dřeně.

Úkol savčích ledvin: filtrace a tvorba hypertonické moči

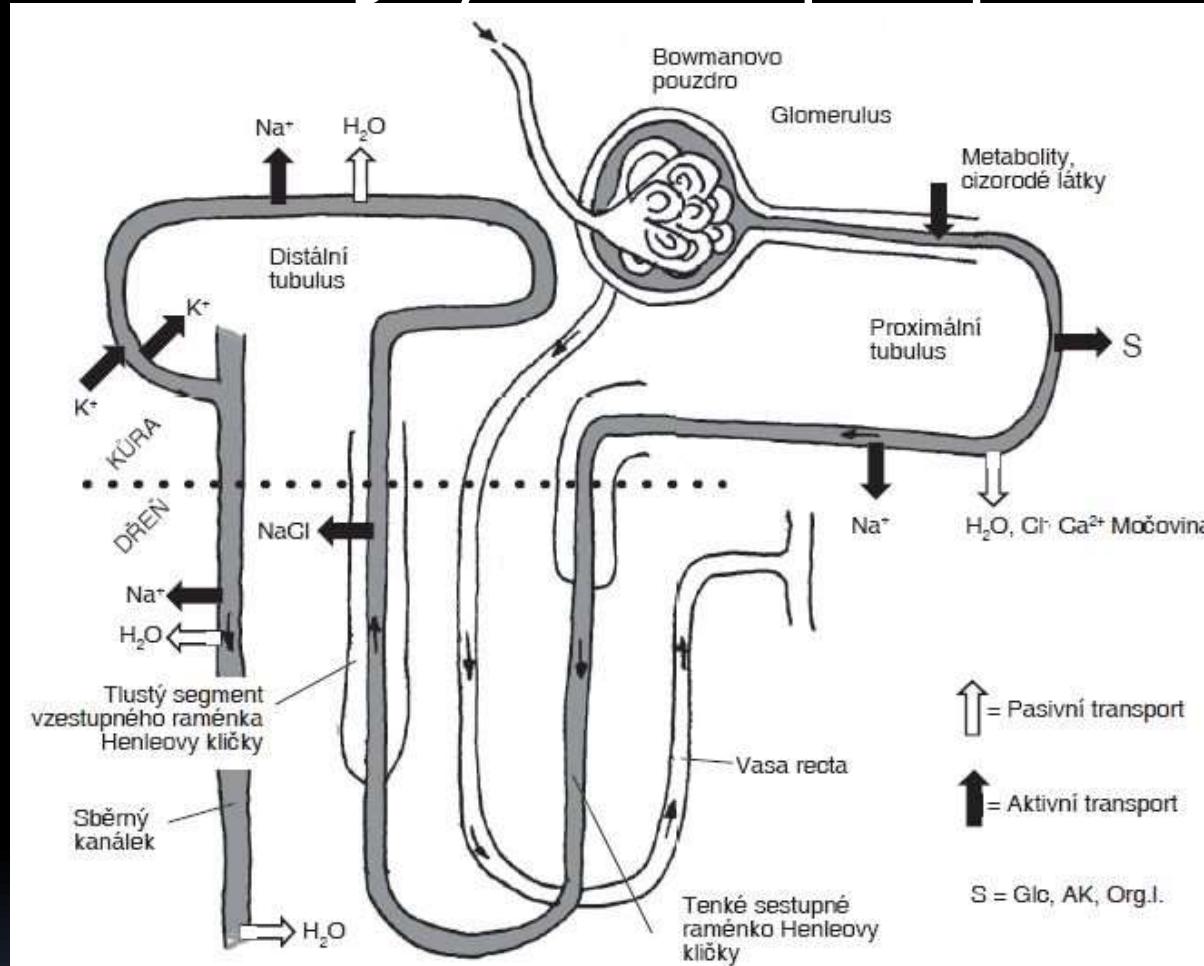
Finální moč má 0,5 – 5% vody.

Protože vodu nelze selektivně čerpat, jediná možnost je připravit hypertonické okolí tubulu.

B. Water reabsorption and excretion

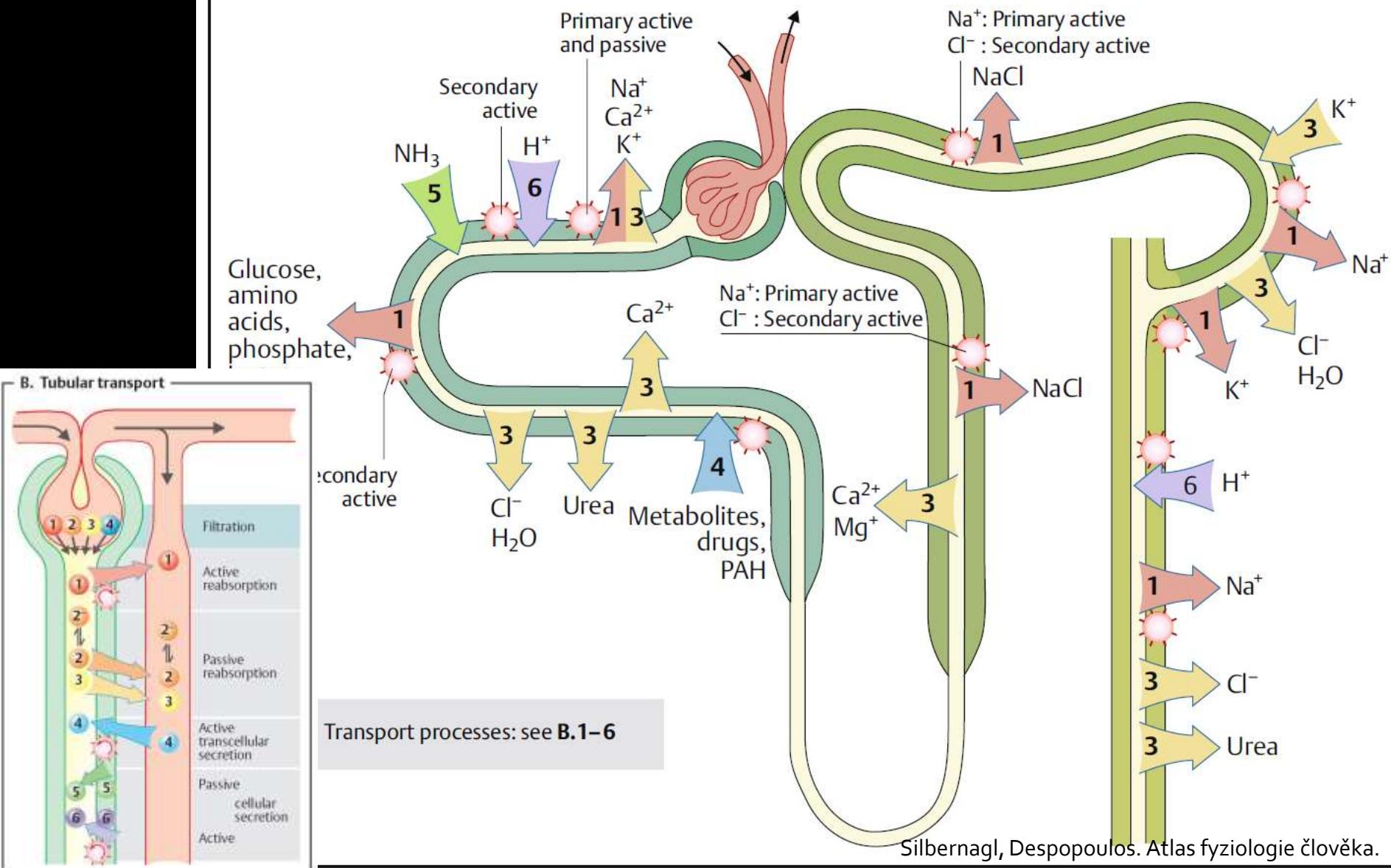
Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

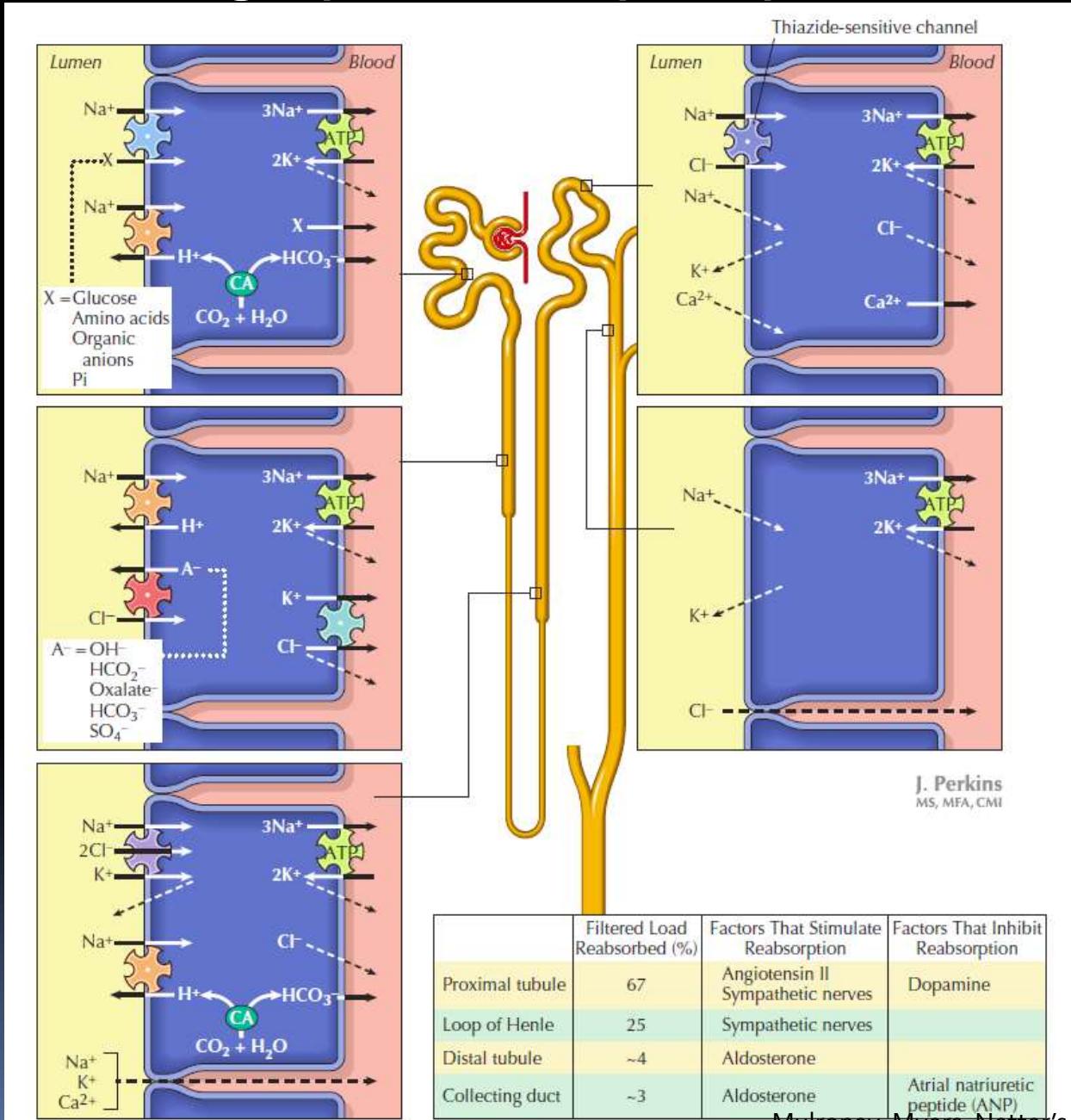
Obr. 14.7: Schéma stavby nefronu a transportních dějů při tvorbě moči. Primární filtrát je cestou tubulem upravován sekrecí a resorpcí. V proximálním tubulu se spolu s Na^+ resorbují organické látky, většina vody a iontů. Tlustý segment Henleovy kličky exportuje NaCl bez doprovodu vody a generuje vysokou osmolalitu dřeně. V distálním tubulu se dolaďuje iontové složení moči. Ve sběrném kanálku se odchodem vody do dřeně tvoří hyperosmotická moč.

Tubulárni orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

C. Overview of important transport processes along the nephron

Tubulární orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

Tubulárni orgány: Tvorba a úprava primárneho filtrátu.

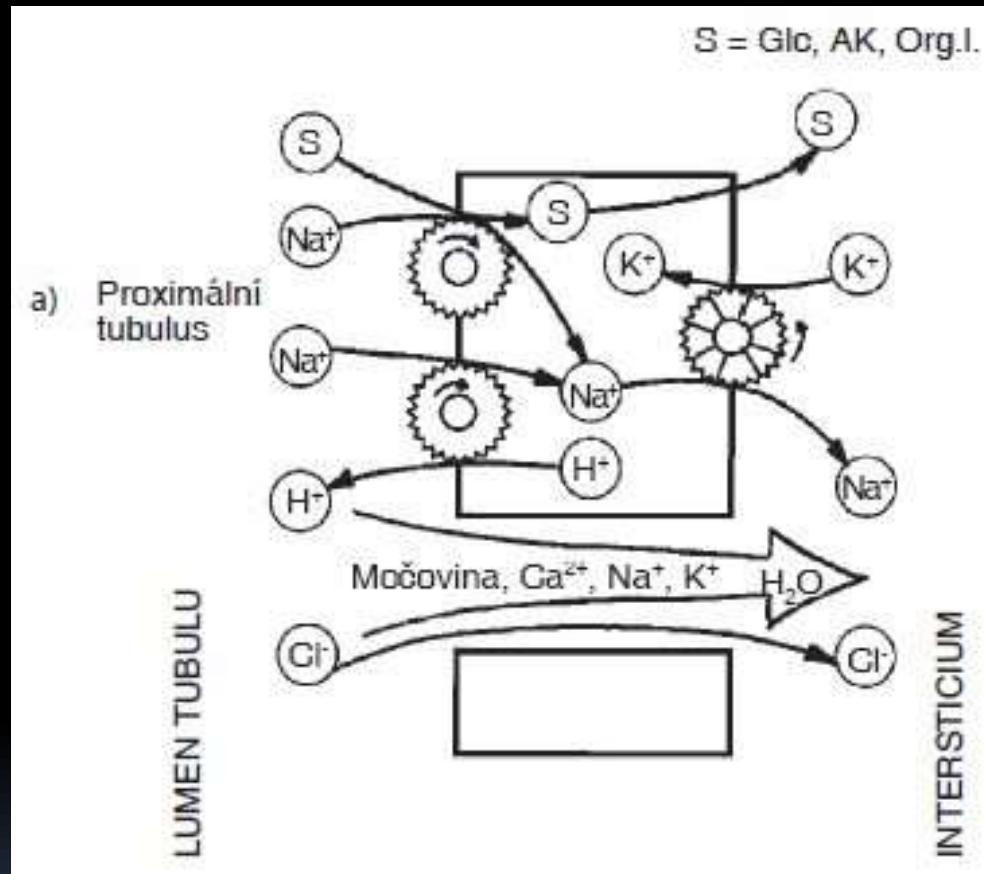
Glomerulus	The capillary net that filters plasma, making ultrafiltrate. Upon entering the proximal tubule, ultrafiltrate is called tubular fluid.	Located superficially, in the outer and mid-cortex; their efferent arterioles give rise to the peritubular capillaries.	Located deep in the cortex, by the medullary junction; efferent arterioles give rise to the vasa recta, which are adjacent to deep nephrons and aid in concentration of urine.
Proximal Convoluted Tubule	Has brush border villus membrane and is main site of reabsorption of solutes and water.	Shorter than proximal convoluted tubules in juxamedullary nephrons.	Longer than in cortical nephrons, allowing relatively more reabsorption of solutes.
Proximal Straight Tubule	Additional reabsorption.	Much longer than in deep nephrons.	Shorter than in cortical nephrons.
Thin descending loop of Henle (tDLH)	Impermeable to solutes but permeable to water; thus, it concentrates tubular fluid as water diffuses out.	Much shorter than in deep nephrons.	Very long, forming pyramids, crucial for concentrating tubular fluid.
Thick ascending loop of Henle (TALH)	Impermeable to water, but has $\text{Na}^+/\text{K}^+-2\text{Cl}^-$ transporters that reabsorb more solutes and dilute the tubular fluid. Sets up and maintains interstitial concentration gradient.	Longer than deep nephrons, dilutes tubular fluid.	Dilutes tubular fluid and is critical in producing the large concentration gradient in the inner medulla.
Distal convoluted tubule	Electrolyte modifications; aldosterone acts on late distal segments.	Similar in cortical and deep nephrons.	Similar in cortical and deep nephrons.
Collecting ducts (CD)	Site of free water reabsorption through water channels (aquaporins) controlled by ADH. CDs are also important for acid-base balance: the α-intercalated cells allow H^+ secretion; β-intercalated cells have $\text{HCO}_3^-/\text{Cl}^-$ exchangers, which allow HCO_3^- secretion, when necessary.	The cortical collecting ducts (CCD) reabsorb some Na^+ and Cl^- and secrete K^+ (from aldosterone-sensitive principal cells). Less effect on urine concentration compared with deep nephrons because the ducts do not extend far into medulla. CCDs also have α - and β -intercalated cells for acid-base regulation.	Because they extend deep into the medulla, the final concentration of urine occurs here. The inner medullary collecting ducts (IMCD) have principal cells (with aldosterone-sensitive Na^+ and K^+ channels), as well as intercalated cells (as seen in CCDs). Medullary CDs are a key site of ADH-dependent urea reabsorption, which contributes to the high medullary interstitial fluid osmolarity.

ADH, antidiuretic hormone.

Proximální tubulus.

Úkol: vrátit co největší objem vody s užitečnými látkami. Osmolalita se nemění.

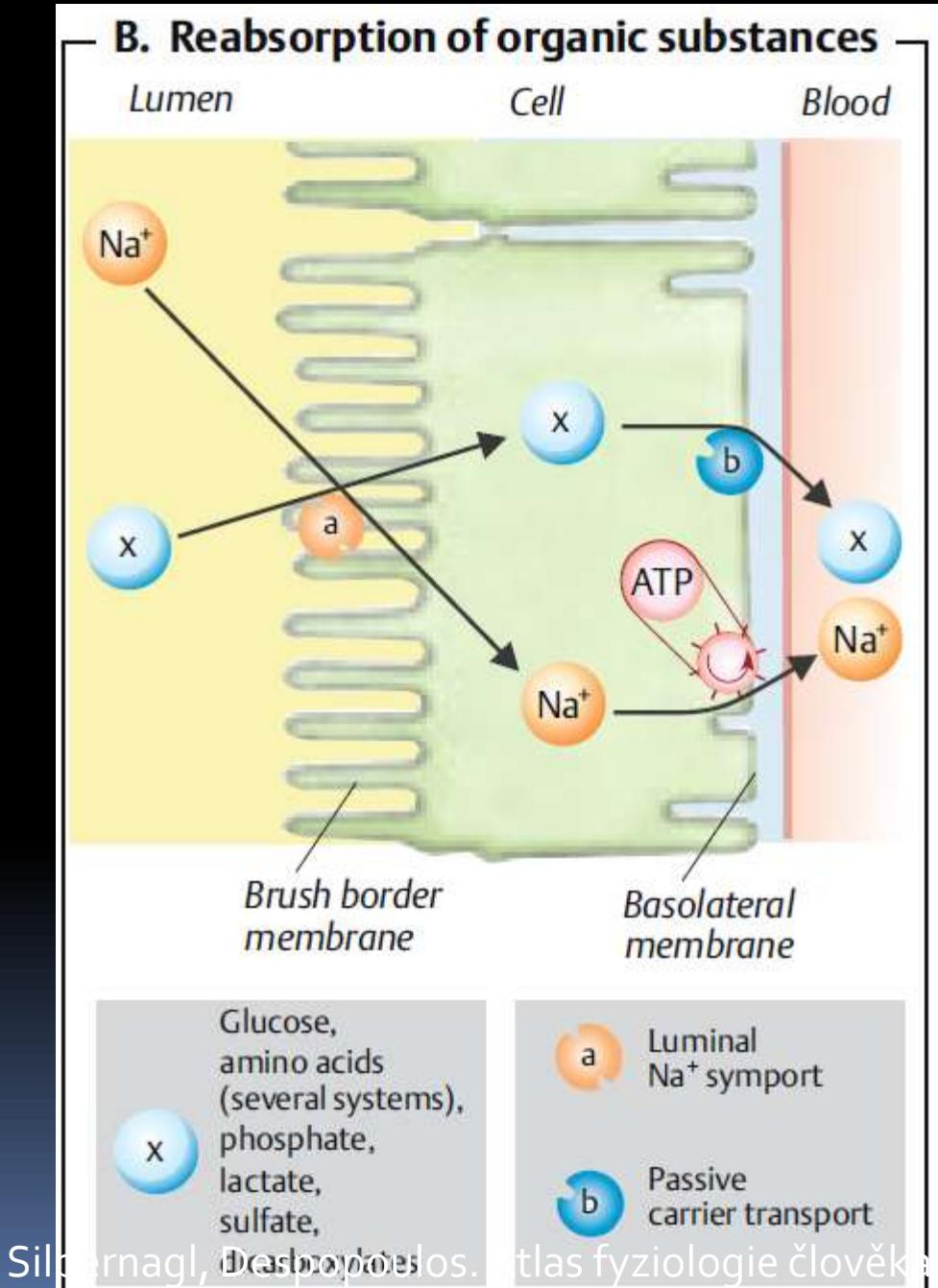
Z dutiny proximálního tubulu jsou organické látky transportovány do buněk epitelu sekundárním aktivním kotransportem energií Na^+ gradientu. Do intersticia projdou usnadněnou difuzí. Na^+ ionty následuje paracelulárně voda, strhávající s sebou další látky.

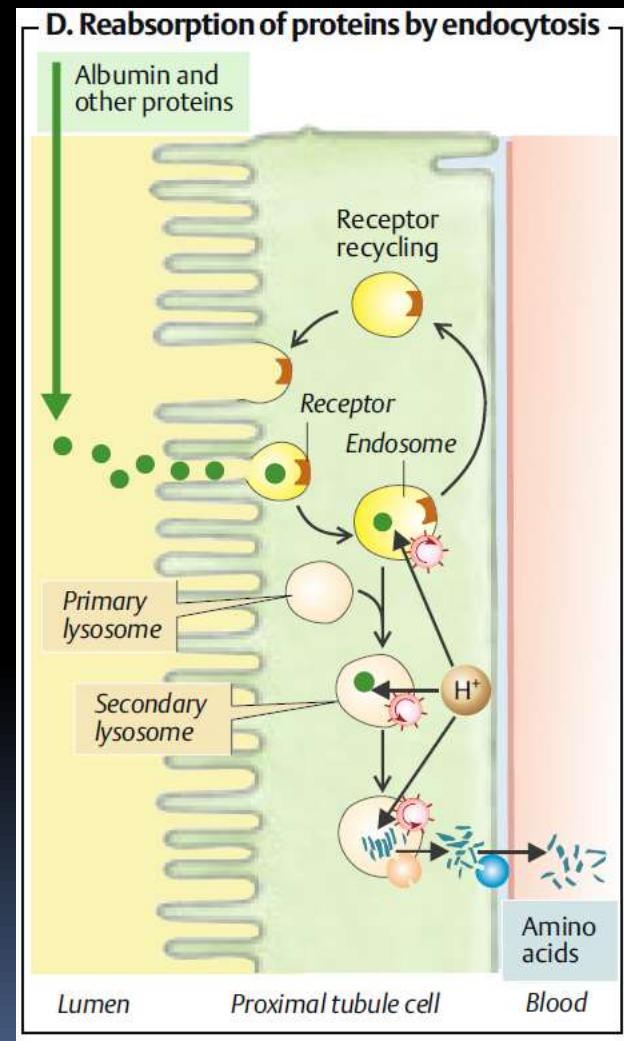
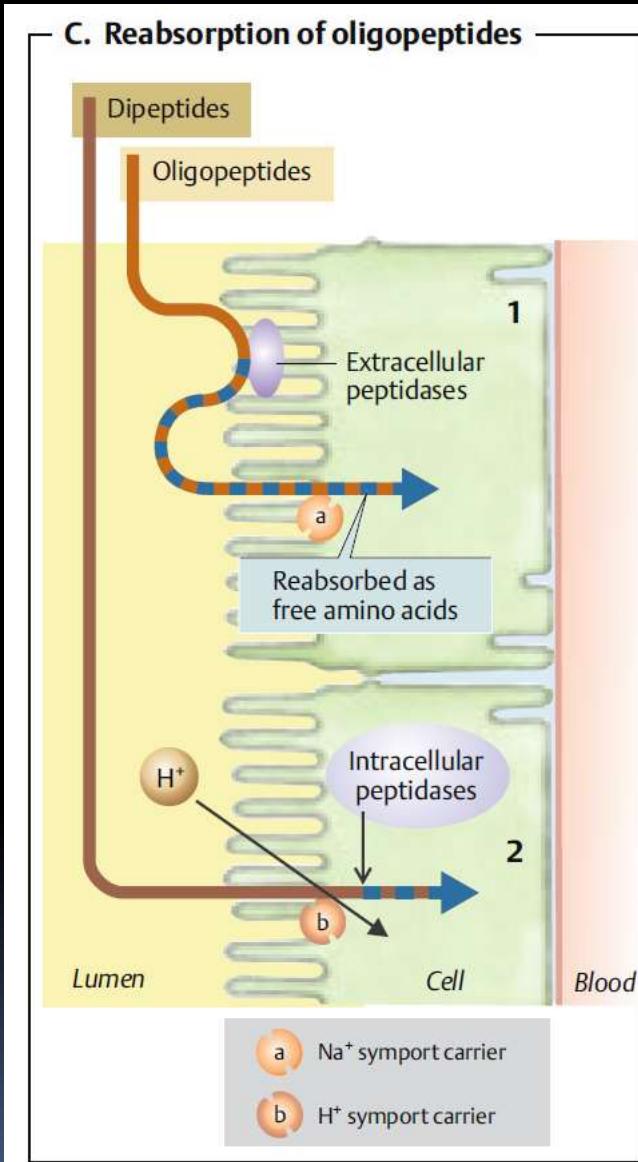
Proximální tubulus.

Úkol: vrátit co největší objem vody s užitečnými látkami. Osmolalita se nemění.

Z dutiny proximálního tubulu jsou organické látky transportovány do buněk epitelu sekundárním aktivním kotransportem energií Na^+ gradientu. Do intersticia projdou usnadněnou difuzí. Na^+ ionty následuje paracelulárně voda, strhávající s sebou další látky.

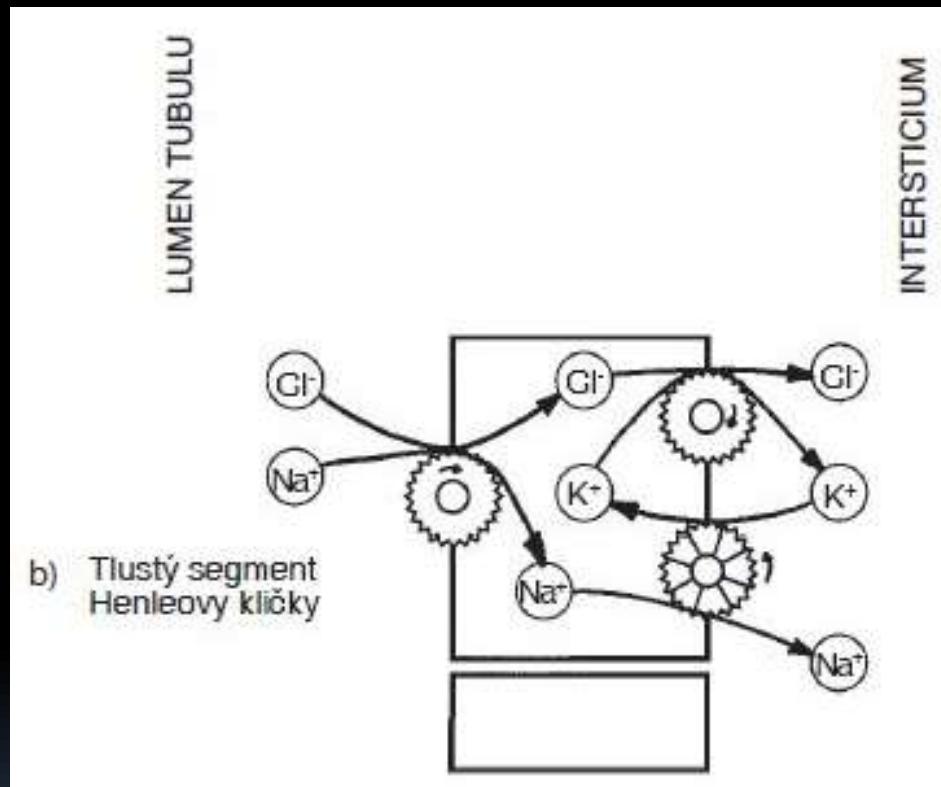
Proximální tubulus.

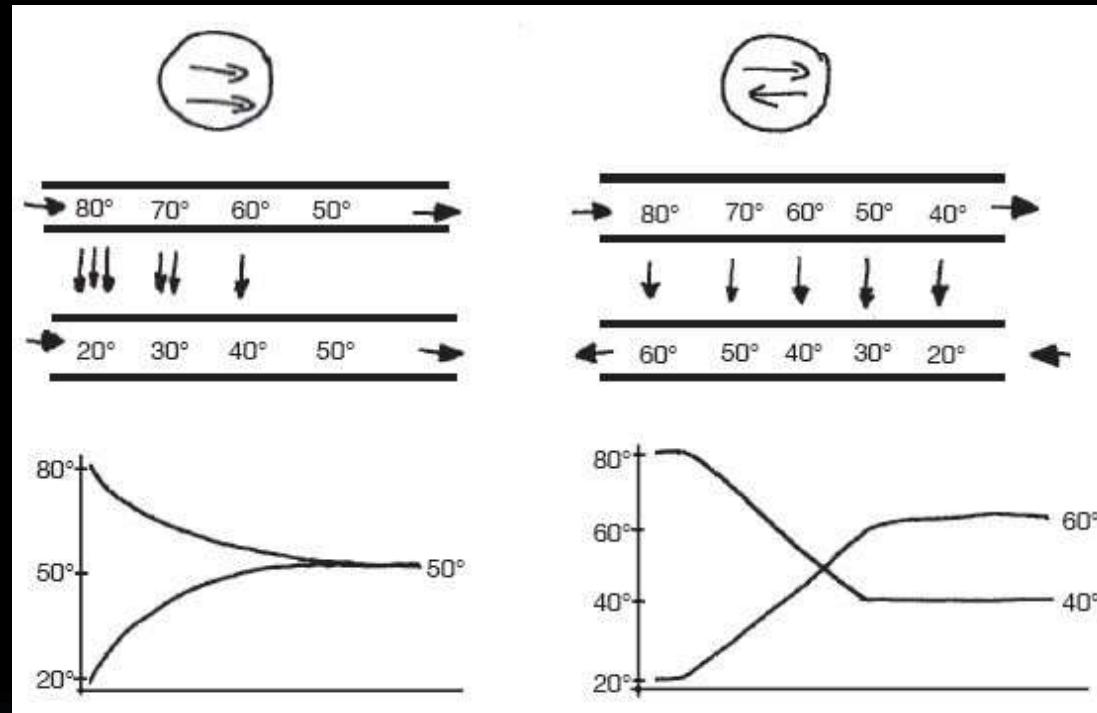
Tlustý segment Henleovy kličky

Úkol: vytvořit hypertonickou dřeně.

V tlustém segmentu Henleovy kličky se do intersticia dřeně přečerpávají Na^+ a Cl^- . (Kolo s výztuží = aktivní transport).

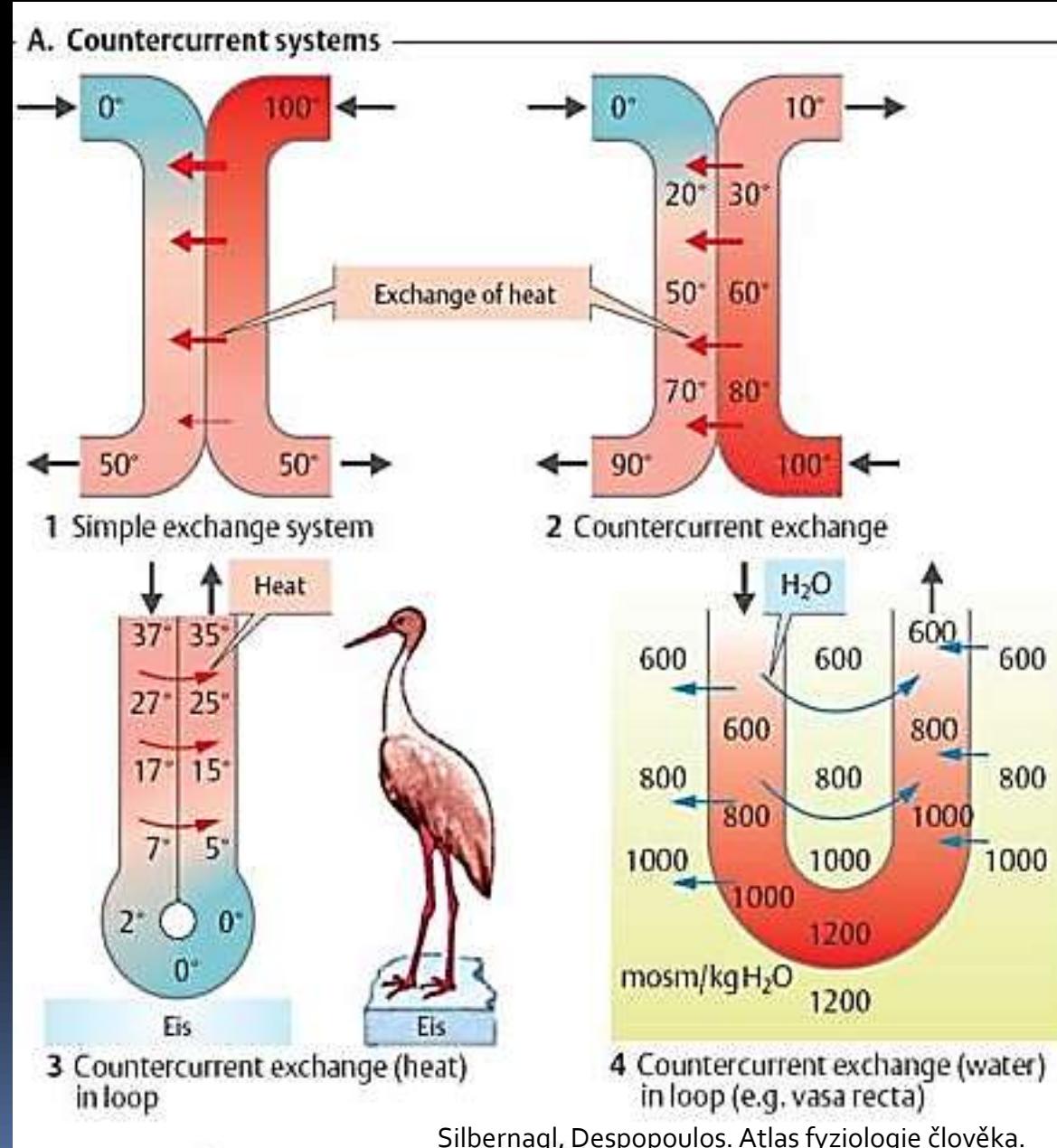

Jak oddělit hypertonickou dřeň od kůry? Protiproudý multiplikační systém

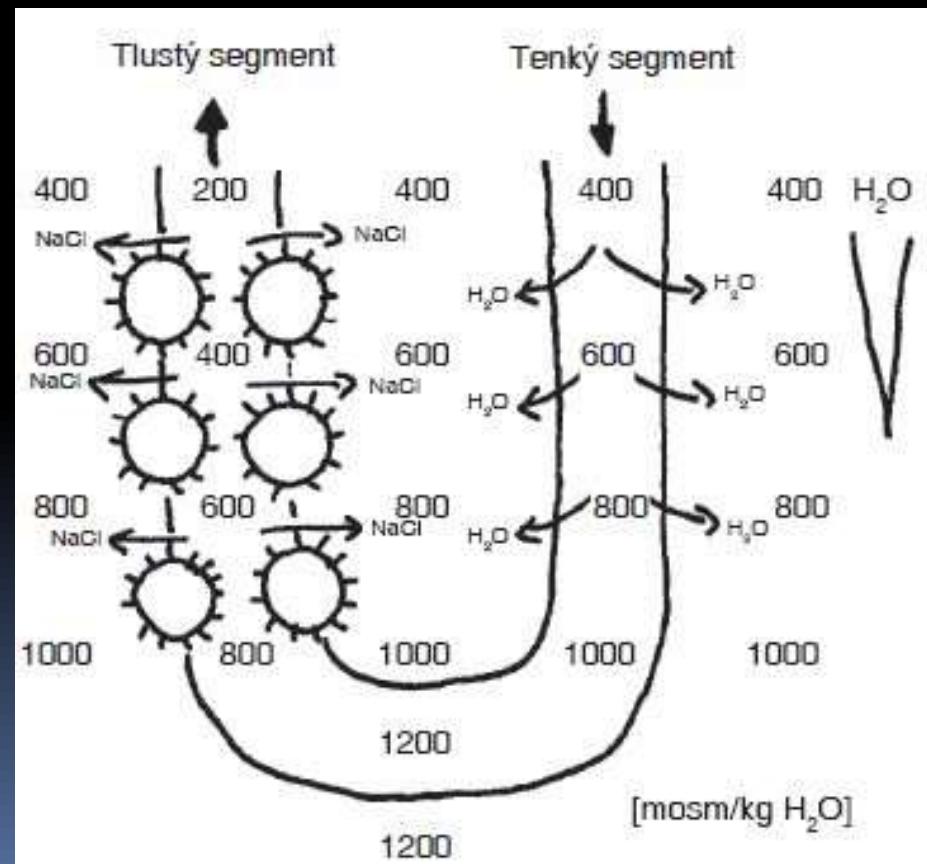
Obr. 14.9: Srovnání stejnosměrné a protiproudé výměny na příkladě teplot. Zatímco při stejnosměrné gradient klesá, až se výsledná teplota ustálí na průměru, při protiproudé výměně je gradient po celé délce konstantní a výměna tepla je účinnější.

Jak oddělit hypertonickou dřeň od kůry? Protiproudý multiplikační systém

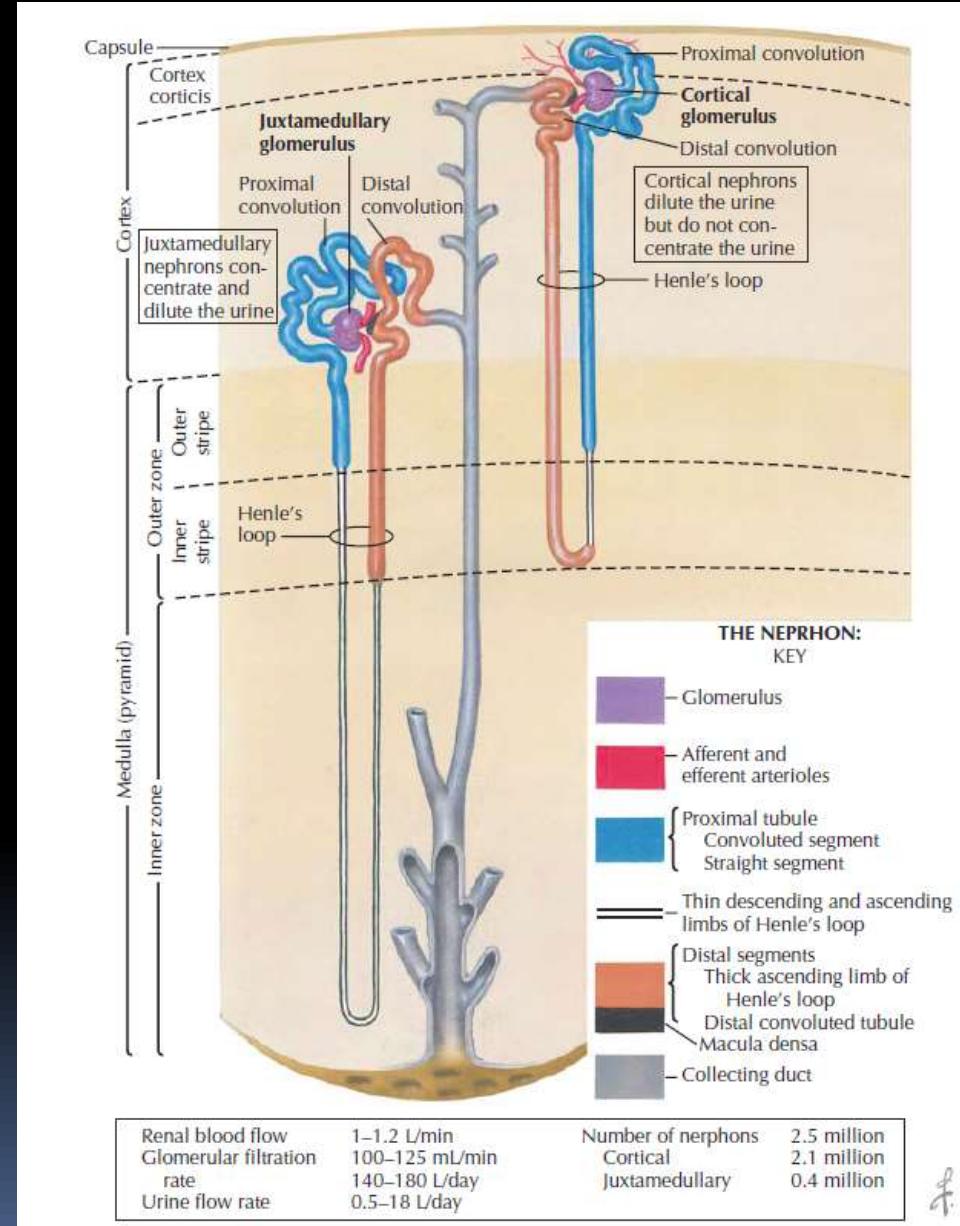
Multiplikační systém tvoří hypertonickou dřeň.

Aktivní protiproudá multiplikace v Henleově kličce (HK). V tlustém segmentu HK jsou čerpány do dřeně ionty Na^+ a Cl^- . Pro vodu je však epitel nepropustný. Voda přicházející tenkým segmentem je zkratkami strhávána do intersticia a osmolalita roste s tím více, čím je klička delší. Dřeň ledvin je proto hyperosmotická.

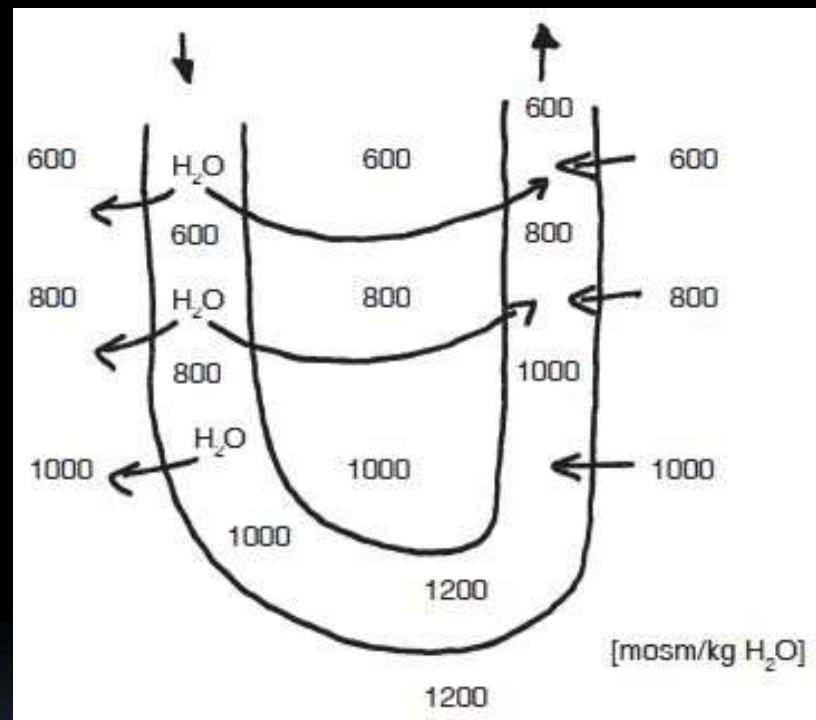
Dva druhy glomerulů podle potřeby šetřit vodou.

U člověka připadá sedm kortikálních nefronů na jeden juxtamedulární. Převaha juxtamedulárních nefronů je u živočichů, kteří žijí v pouštních a suchých oblastech a musí dobře hospodařit s vodou.

Multiplikační systém tvoří hypertonickou dřeň.

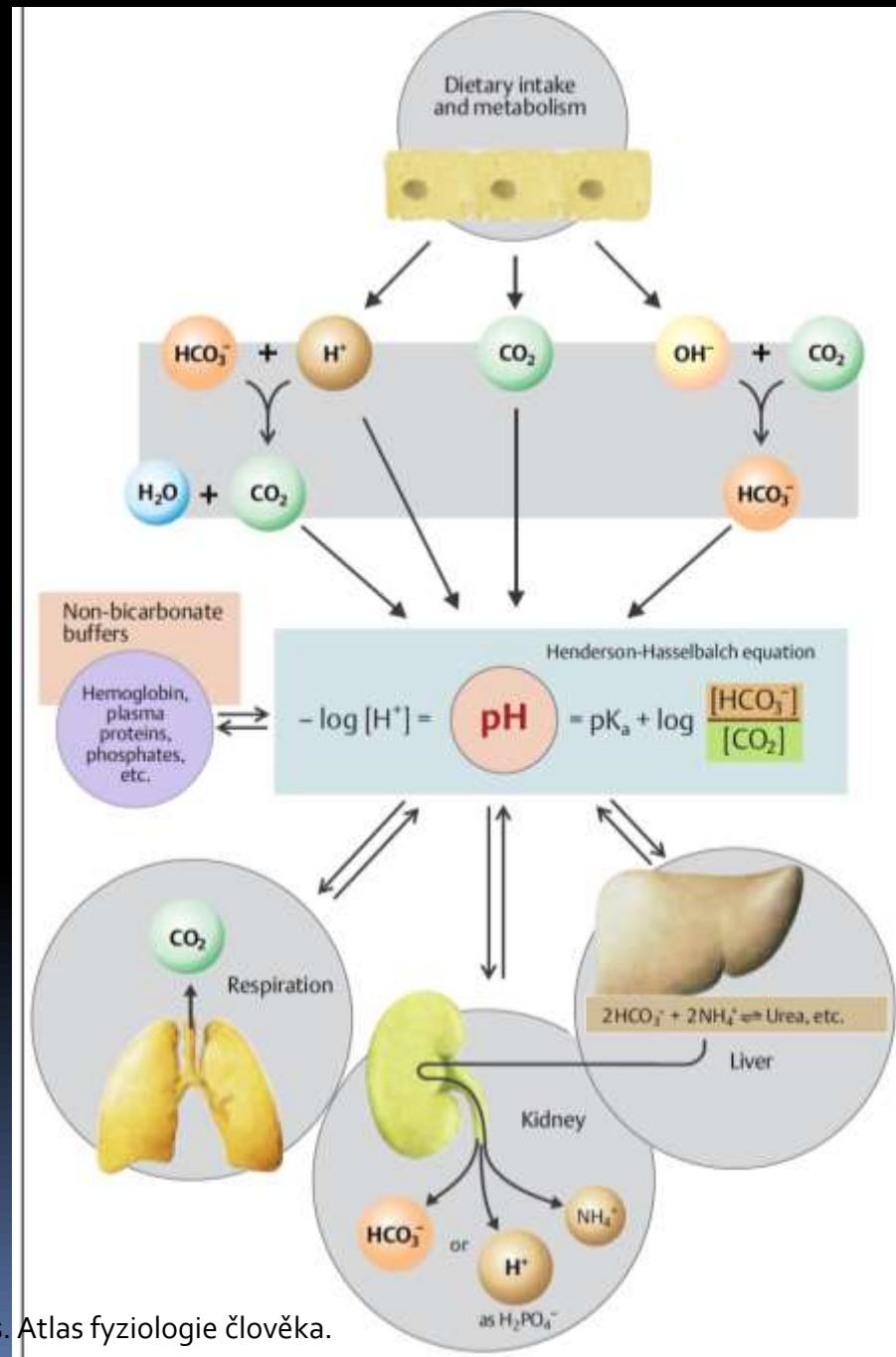
Protiproudá výměna vody ve vasa recta. Dřeň ledvin je zásobená krví cévou vasa recta. Voda přicházející s krví neproniká až do dřeně a nesnižuje její osmolalitu, protože uniká zkratkami z přívodného do odvodného raménka. Regulací prokrvení lze regulovat i osmotickou savost dřeně a tím i množství moče.

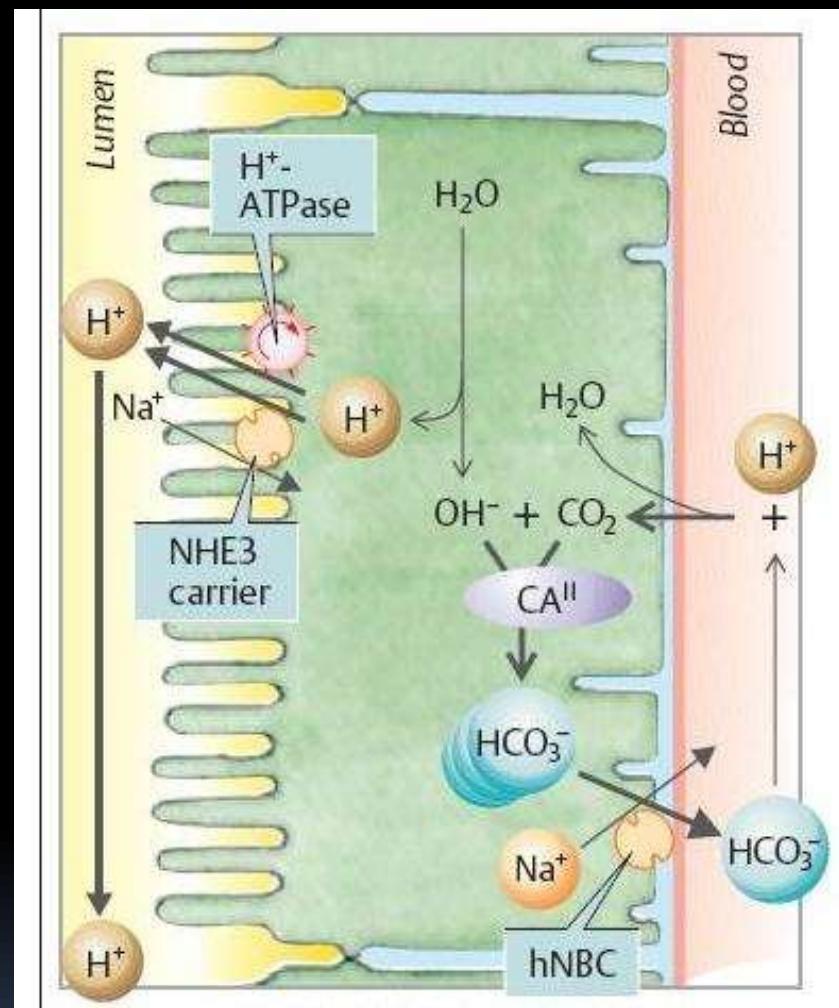
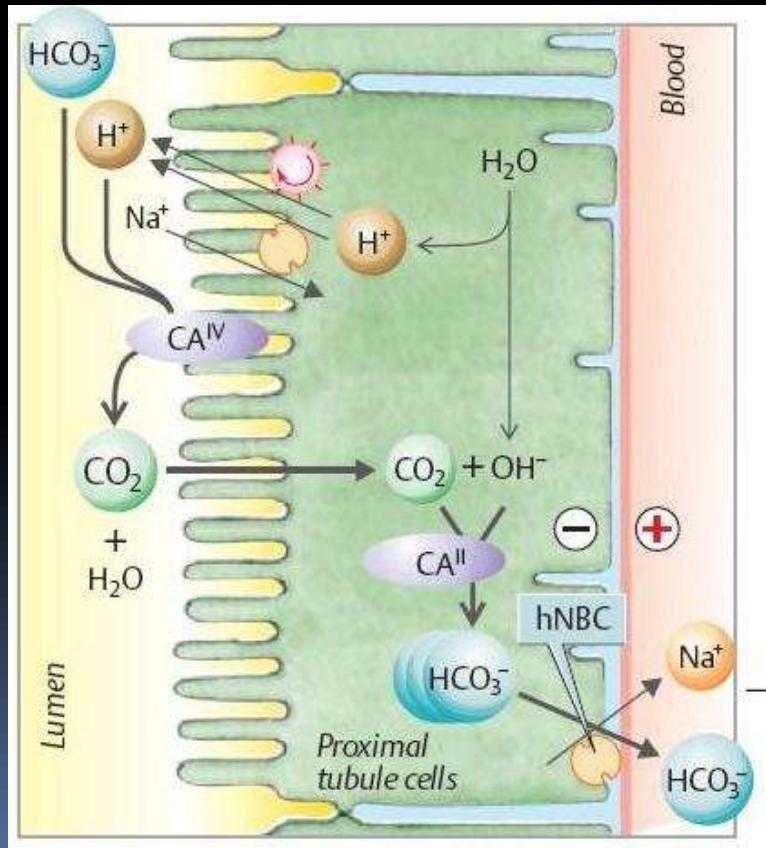
Ledviny a acidobazická rovnováha

Spolu s plíцemi tvoří otevřený systém regulující pH.

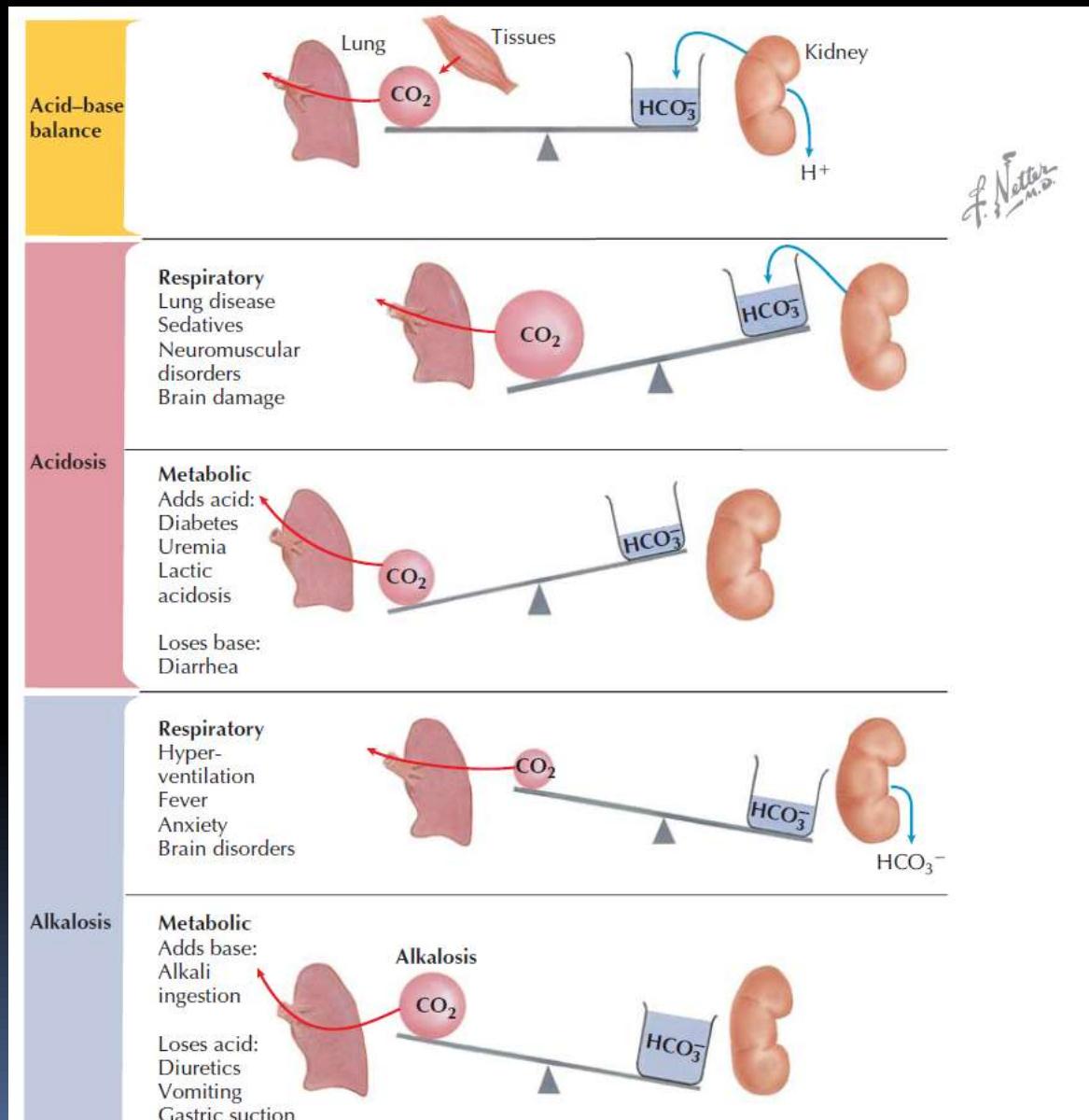
Ledviny regulují výdej HCO_3^- , H^+ a NH_4^+ -iontů

Ledviny a acidobazická rovnováha

Ledviny a acidobazická rovnováha

Hormonální regulace tvorby moči .

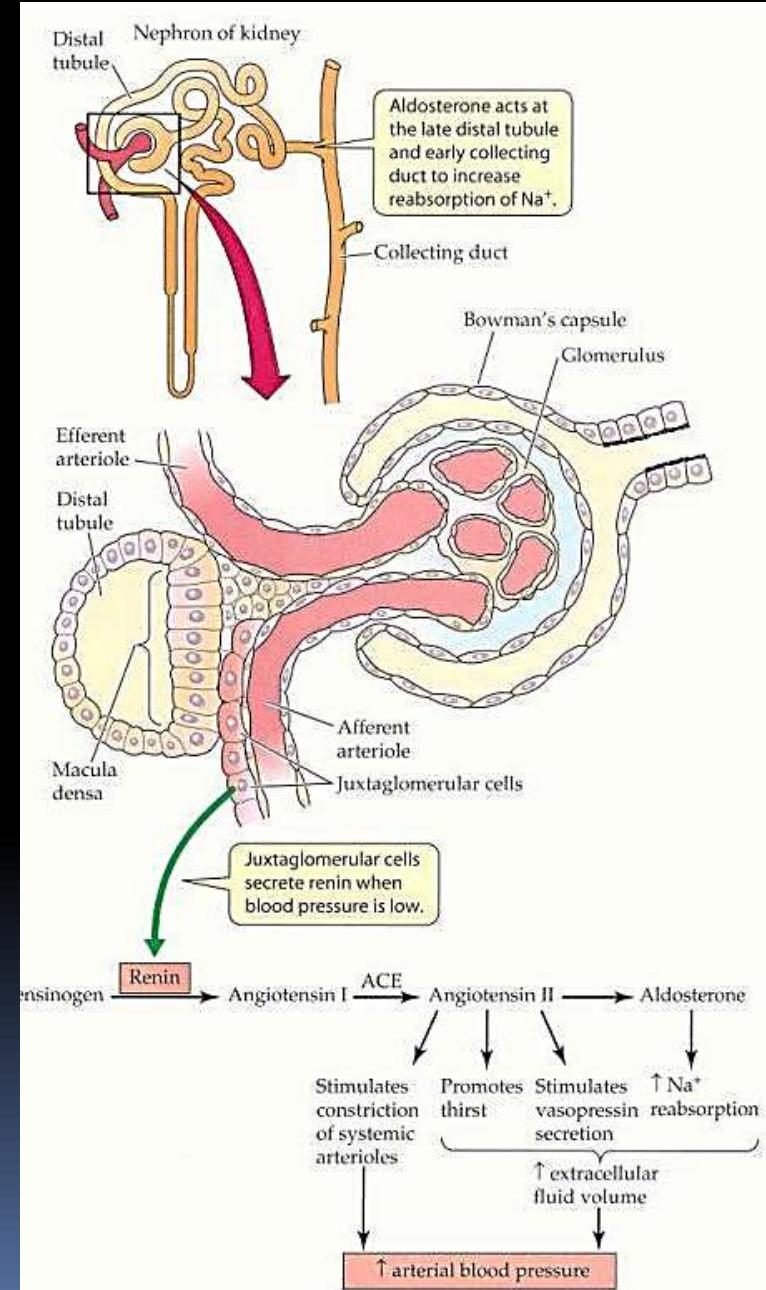
- a) Řízení renální hemodynamiky – hormonálně a nervově
- b) Řízení tubulárních procesů - zejména hormonálně

Juxtamedulární aparát a regulace tvorby moči.

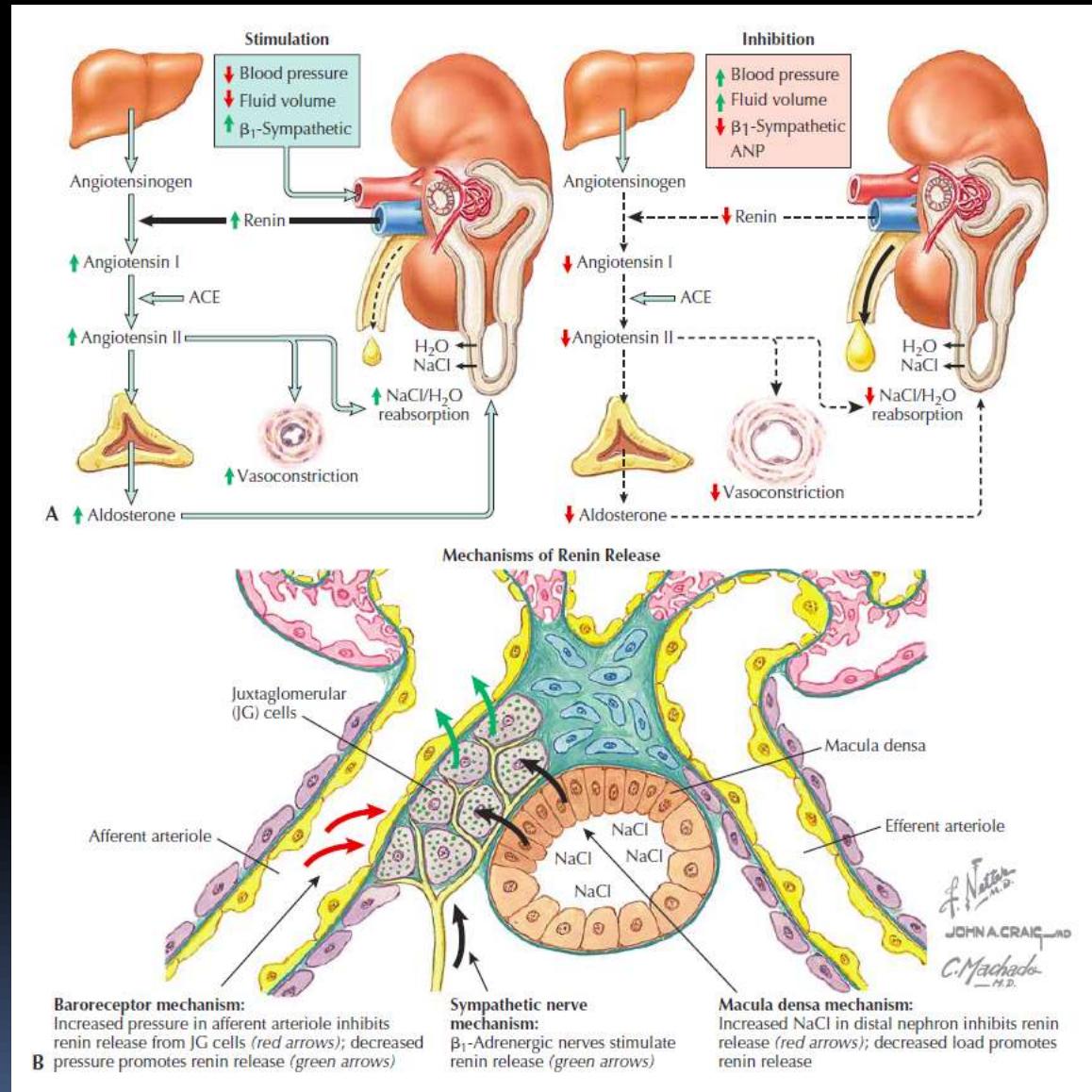
Juxtagloglomerulární
bb. monitorují NaCl v
distálním tubulu a
regulují tvorbu moči.

Renin – angiotensin -
aldosteron

Řídí osmolalitu, regulují
objem a tak krve.

Hormonální regulace tvorby moči .

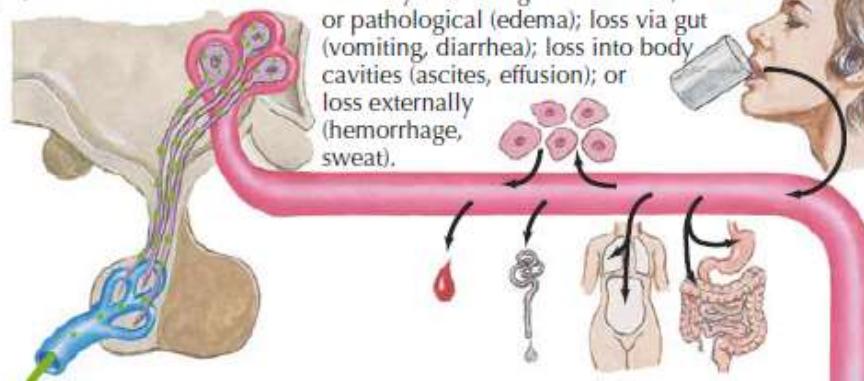

Hormonální regulace tvorby moči - ADH

MECHANISM OF ANTIIDIURETIC HORMONE IN REGULATING URINE VOLUME AND CONCENTRATION

ADH is produced in supraoptic and paraventricular nuclei of hypothalamus and descends along nerve fibers to neurohypophysis, where it is stored for subsequent release.

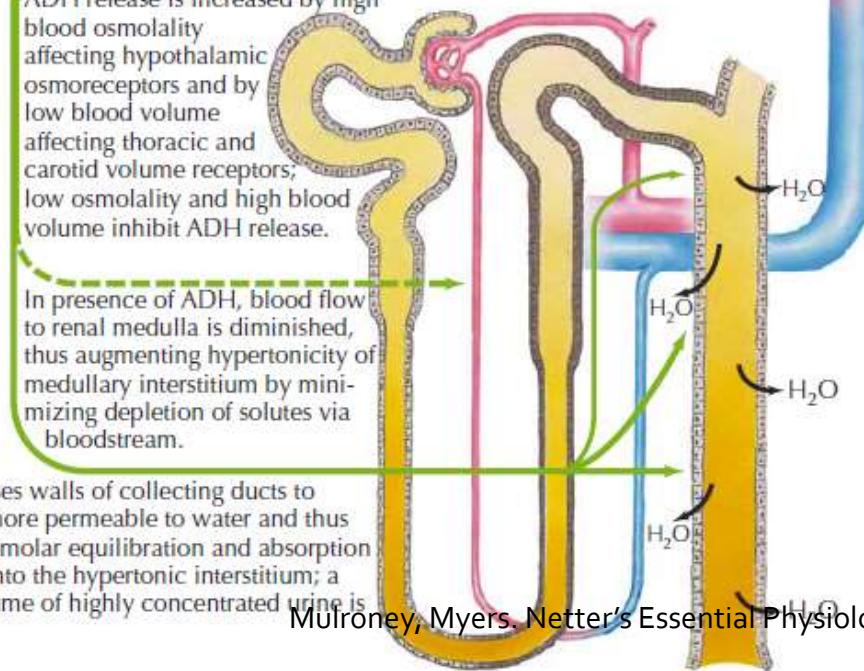
Blood osmolality and volume are modified by fluid intake (oral or parenteral); water and electrolyte exchange with tissues, normal or pathological (edema); loss via gut (vomiting, diarrhea); loss into body cavities (ascites, effusion); or loss externally (hemorrhage, sweat).

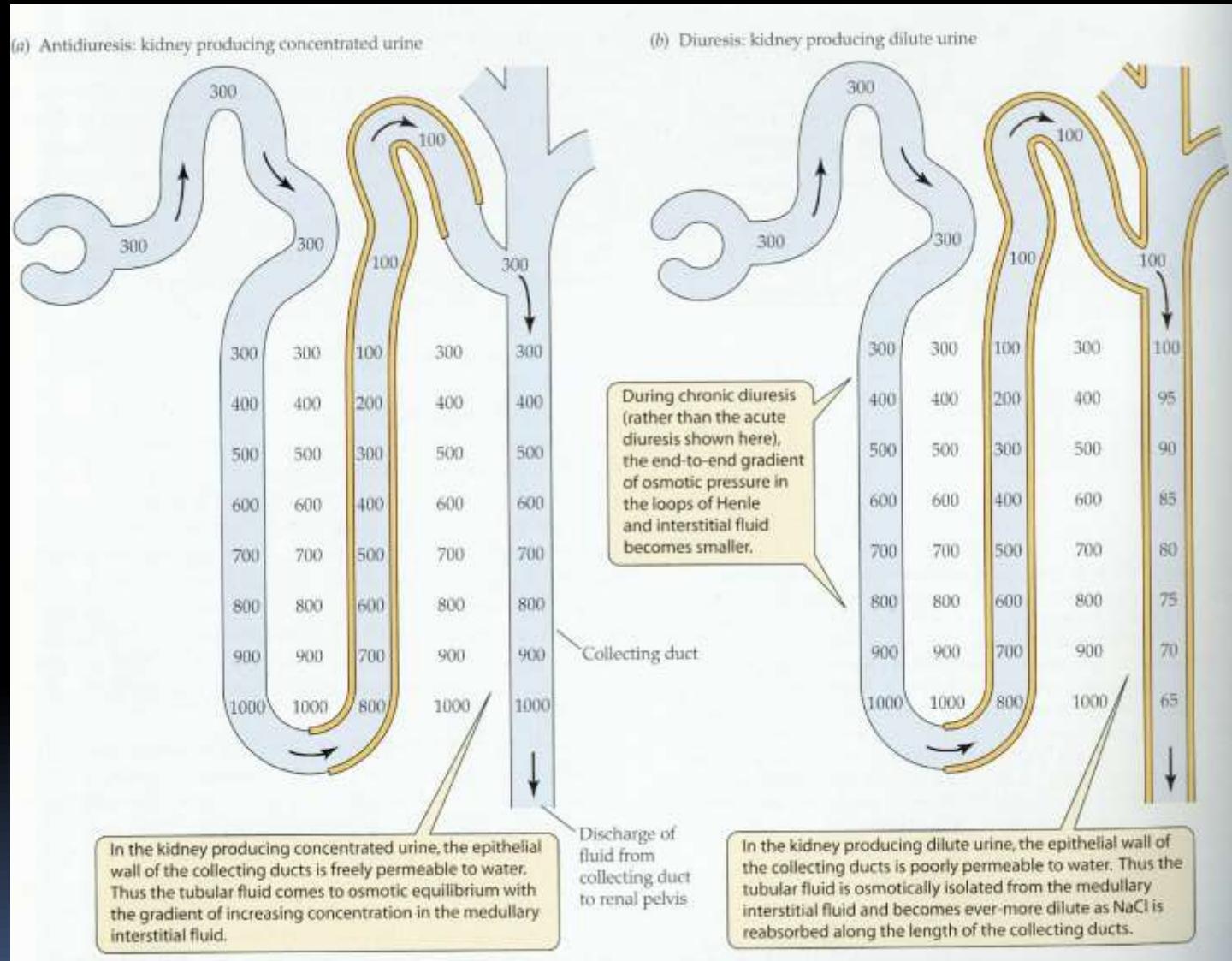
ADH release is increased by high blood osmolality affecting hypothalamic osmoreceptors and by low blood volume affecting thoracic and carotid volume receptors; low osmolality and high blood volume inhibit ADH release.

In presence of ADH, blood flow to renal medulla is diminished, thus augmenting hypertonicity of medullary interstitium by minimizing depletion of solutes via bloodstream.

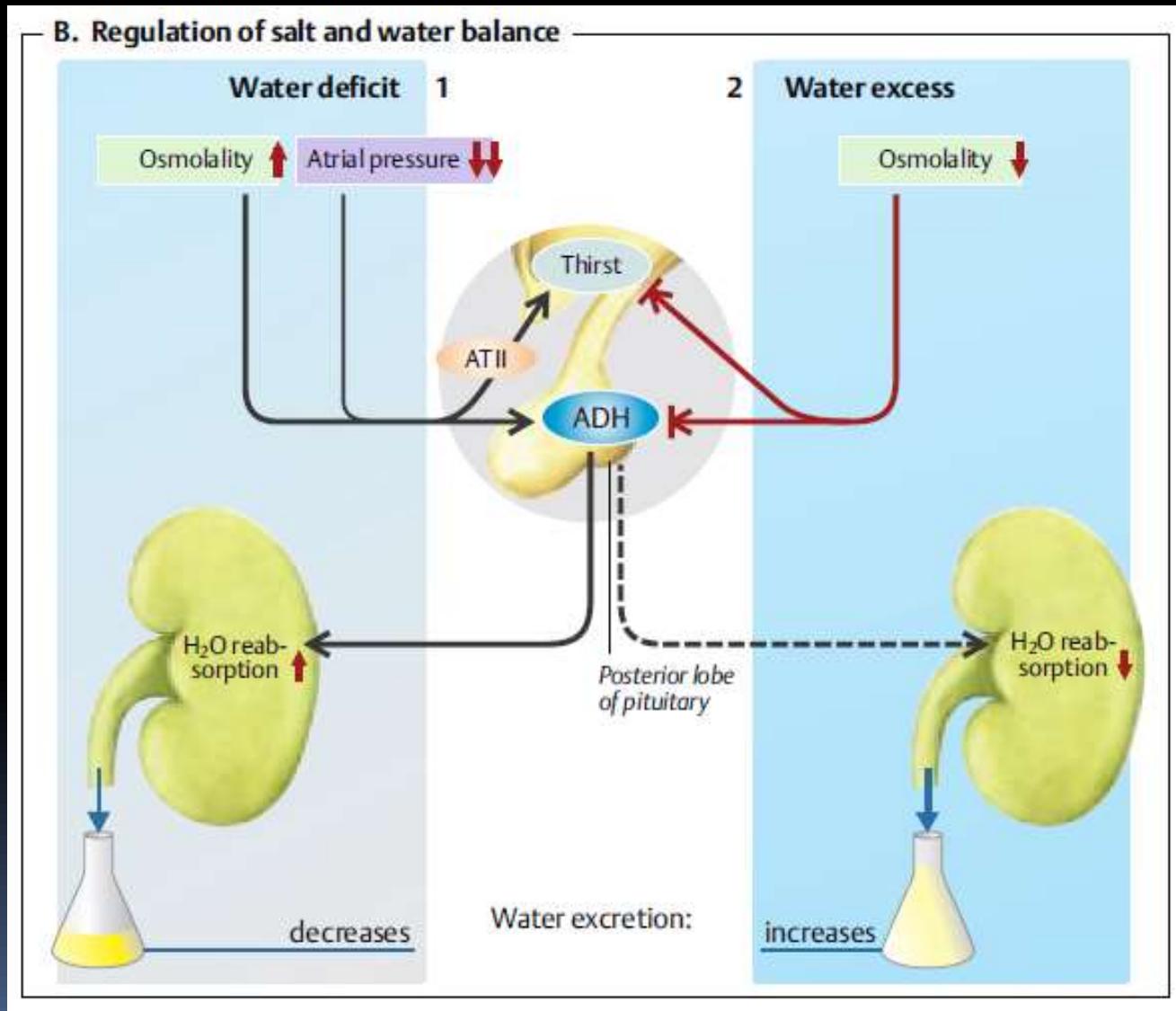
ADH causes walls of collecting ducts to become more permeable to water and thus permits osmolar equilibration and absorption of water into the hypertonic interstitium; a small volume of highly concentrated urine is excreted.

Hormonální regulace tvorby moči - ADH

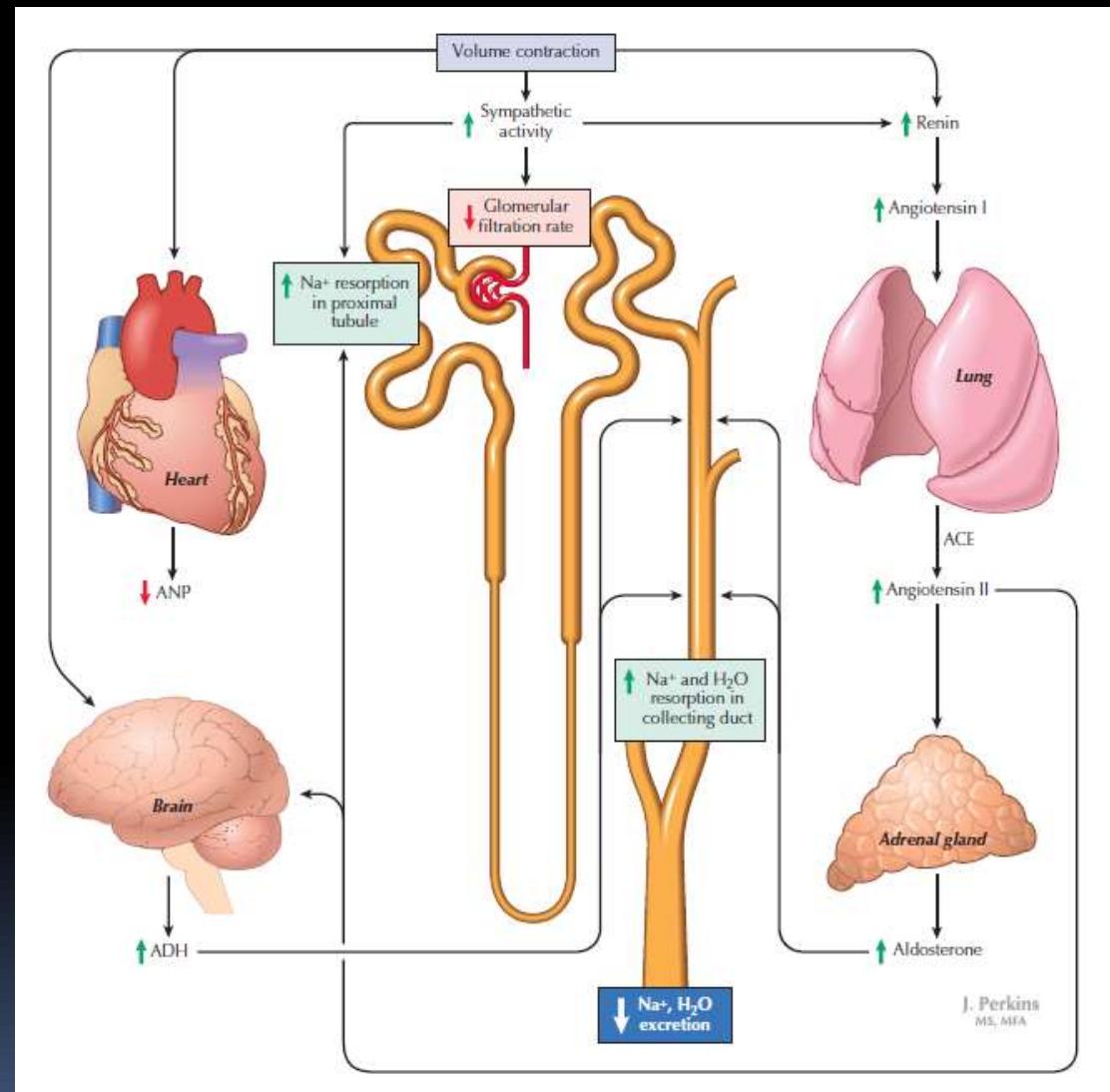

Hormonální regulace tvorby moči - ADH

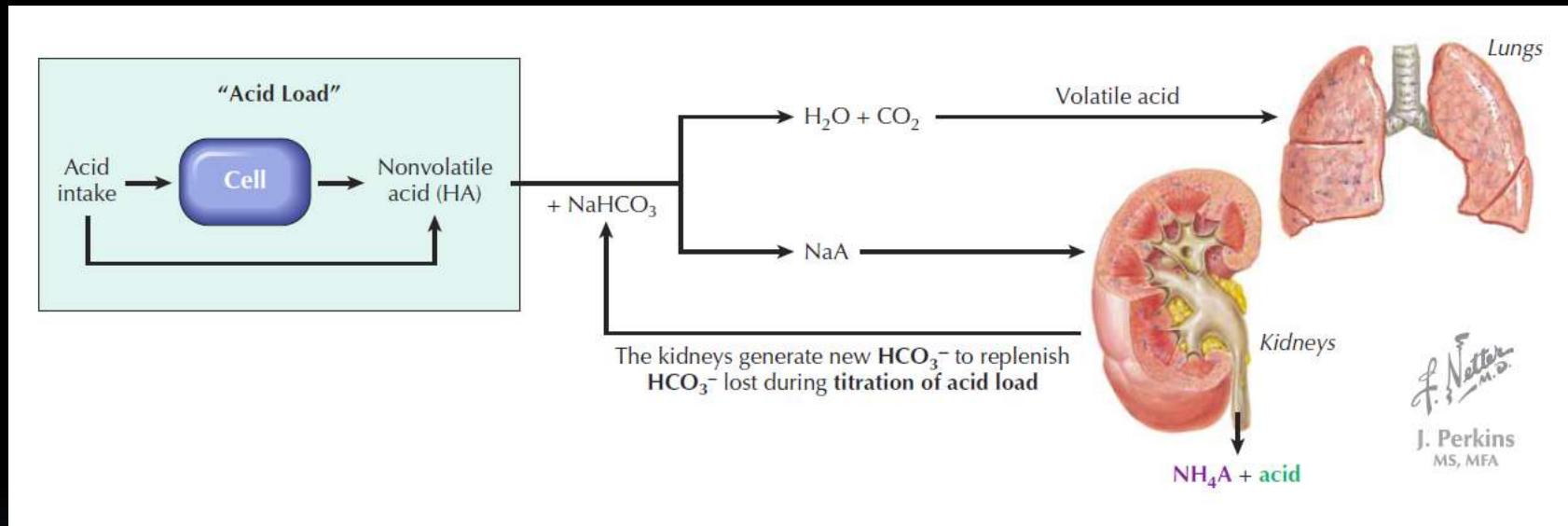
Regulace objemu krve.

Při poklesu objemu krve
(dehydarátaci),
reabsorpce Na^+ a
retence vody

Demonstrační úlohy z fyziologie

Tubulárni orgány: Tvorba a úprava primárního filtrátu.

Tubulární orgány

The phosphate buffer system.
The reactions are shown in a kidney tubule. See
text for description.
Essentials of anatomy and physiology

